

Satiričko pjesništvo Mavra Vetranovića

Vidinović, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:744764>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti

Ivana Vidinović

Satiričko pjesništvo Mavra Vetranovića

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Krešimir Šimić

Osijek, 2015.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Satira u Dubrovniku.....	3
2.1. Podrijetlo, značenje i obilježja satire.....	3
2.2. Podjela satire.....	5
3. Mavro Vetranović.....	5
4. Satiričke pjesme Mavra Vetranovića.....	8
5. Analiza satiričkih pjesama Mavra Vetranovića.....	12
5.1. Pjesme protiv lakomosti.....	13
5.1.1. <i>Pjesanca Plutonu</i>	13
5.1.2. <i>Pjesanca lakomosti</i>	15
5.2. Pjesme protiv suvremenosti.....	17
5.2.1. <i>Pjesanca: Aurea Aetas</i>	17
5.2.2. <i>Drugi Remeta</i>	19
5.3. Pjesma protiv izvanbračne djece.....	21
5.3.1. <i>Pjesanca spurjanom</i>	21
5.4. Političke satire.....	23
5.4.1. <i>Pjesanca u vrijeme od pošljice</i>	24
5.4.2. <i>Pjesanca slavi carevoj</i>	26
5.4.3. <i>Pjesanca gospodi krstjanskoj</i>	28
5.5. Satira protiv gradova.....	30
5.5.1. <i>Orlača ridjanka, rečeno u Blatu ribarom</i>	31
5.5.2. <i>Orlača ridjanka Peraštu govori</i>	35
5.6. Satira protiv Crkve.....	36
5.6.1. <i>Moja plavca</i>	37
6. Sinteza.....	39
7. Literatura.....	40

Sažetak

U diplomskome radu analizirat će se jedanaest satiričkih pjesama Mavra Vetranovića. Poglavlja prije analize satiričkih pjesama govore o zastupljenosti satire u Dubrovniku, njezinu podrijetlu, značenju, podjeli i obilježjima. Navode se i biografski podaci o Mavru Vetranoviću te kratki osvrti književne historiografije na Vetranovićevo pjesničko stvaralaštvo. Osim toga, ističe se prema kojoj su podjeli pjesme razvrstane. Budući da je Mavro Vetranović bio sklon pisanju djela koja nisu uvijek pripadala samo jednoj književnoj vrsti, njegova „neukvirenost“ donijela je poteškoće pri određivanju pripadnosti djela. To se dosta očituje kod određivanja pjesničkih tekstova kao satiričkih, jer su isti tekstovi negdje određeni kao satire, a negdje kao elegije ili maskerate. Nakon poglavlja s kritičkim osvrtima na Vetranovićevo pjesništvo, slijedi analiza satiričkih pjesama i na kraju sinteza rada.

Ključne riječi: Mavro Vetranović, satiričko, satira, satirička pjesma

1. Uvod

Mavro Vetranović renesansni je dubrovački književnik koji je pisao epske, dramske i lirske tekstove. Oni koji su se bavili proučavanjem njegova rada, zaključili su da se njegova djela uglavnom nisu mogla jednoznačno odrediti jer često su bila mješavina različitih književnih vrsta i tradicija. Isto je bilo i sa satiričkim tekstovima koje je pisao Vetranović. Nisu se svi proučavatelji njegova književna rada složili oko navođenja satiričkih tekstova te se zbog toga kod različitih autora mogu pronaći različiti tekstovi određeni kao satirički.

Diplomski rad bavit će se analizom satiričkoga pjesništva Mavra Vetranovića prema podjeli Lahorke Plejić Poje¹. U radu će se analizirati sljedeći pjesnički tekstovi: *Pjesanca Plutonu*, *Pjesanca lakomosti*, *Pjesanca: Aurea Aetas*, *Drugi Remeta*, *Pjesanca spurjanom*, *Pjesanca u vrieme od pošljice*, *Pjesanca slavi carevoj*, *Pjesanca gospodi krstjanskoj*, *Orlača ridjanka*, *rečeno u Blatu ribarom*, *Orlača ridjanka Peraštu govori*, *Moja plavca*.

U prvome dijelu rada govorit će se o zastupljenosti satire u Dubrovniku kao i o njezinu podrijetlu, značenju, podjeli i obilježjima. Budući da postoje različite definicije satire, Lahorka Plejić Poje izvodi definiciju kojom ujedinjuje bitna obilježja prema kojima se neki tekst može odrediti kao satirički. U drugome dijelu rada donose se podaci o životu i književnomu radu Mavra Vetranovića. Da bi se Vetranovićev životopis prikazao što vjerodostojnije, uglavnom se navode podaci koji se ponavljaju u različitim književnim izvorima. Zbog poteškoća koje se pojavljuju prilikom određivanja satiričkih tekstova, u trećemu dijelu rada navode se podjele satiričkih tekstova onako kako su ih podijelili različiti povjesničari književnosti i drugi proučavatelji Vetranovićevih djela. Iz njihovih podjela može se uočiti nejednakost u određivanju satiričkih tekstova kao i određivanje tekstova samo prema tematskomu kriteriju. Osim toga, donosi se i nekoliko kritičkih osvrti na Vetranovićevo pjesništvo iz kojih se može zaključiti da su njegove pjesme lako prepoznatljive zbog sklonosti ponavljanju stihova, misli, fraza, sintagmi i motiva. U četvrtomu dijelu rada analizirat će se jedanaest satiričkih pjesama. Analiza satiričkih pjesama slijedi podjelu Lahorke Plejić Poje, s tim da se prije toga navodi da je riječ o juvenalovskoj podjeli prema predmetno-tematskomu kriteriju. Neke od pjesama, osim što pripadaju skupini u koju su svrstane prema onomu što osuđuju, određene su još na široj tematskoj razini kao moralne. Prilikom analize donose se podaci o kompoziciji pjesama kao i njihova interpretacija. Uglavnom je riječ o dvostruko rimovanim dvanaestercima, s iznimkom u *Drugome Remeti* koji je pisan osmercima.

¹ Plejić Poje, Lahorka, *Zaman će svaki trud*, Disput, Zagreb, 2012. (str. 7 – 101)

Dakle, u radu će se pokušati dobiti preglednija slika Vetranovićevih satiričkih tekstova, koja zapravo ne mora biti konačna.

2. Satira u Dubrovniku

Hrvatski književni povjesničari navode da su Dubrovčani bili skloni satiri i ironiji te da je satira bila omiljena književna vrsta Dubrovčana. Neki književni povjesničari smatrali su da šaljive satiričke poezije u Dubrovniku ima mnogo više nego što se prema sačuvanim zbirkama dubrovačkih pjesnika moglo misliti. (Plejić Poje, 2012: 7) Kao ni bilo gdje u hrvatskoj dopreporodnoj književnosti, tako ni u dubrovačkoj književnosti nema duljih, prozних satiričnih djela. Također, korpus „čistih“ satira nije velik. Satire su se u Dubrovniku pisale i na latinskom i talijanskom jeziku. (Plejić Poje, 2012: 20) Ivan Kasumović je u svojoj studiji o utjecaju grčkoga i rimskoga pjesništva na dubrovačku književnost ustvrdio da je satira slabo razvijena u dubrovačkoj književnoj kulturi. Smatra da se nije našao „nijedan Dubrovčanin, koji bi imao toliko dara i smjelosti, da nam ostavi onakvih slika društvenoga, književnoga ili političkoga života svojih dana.“ (Kasumović, 1914: 110) Kasumović misli da bi uzrok dubrovačkoj plašljivosti i bezazlenom humoru mogla biti cenzura jer su vlasti „pazile“ na moral građana. (Kasumović, 1914: 111)

2.1. Podrijetlo, značenje i obilježja satire

Riječ *satira*, smatraju ugledni proučavatelji satire, izvedena je od latinskoga *satura lanx* što znači žrtvena zdjela napunjena raznim voćem. (Plejić Poje, 2012: 9) Potraga za podrijetlom i značenjem riječi *satura* počela je vrlo rano. U 4. stoljeću rimski gramatičar Diomed navodi nekoliko različitih shvaćanja satire prema podrijetlu riječi, odnosno prema sintagmi u kojoj se pojavljuje. Prema Diomedu, satira je dobila ime:

1. prema satirima, mitološkim bićima jer smiješne ili proste predmete tretira na isti način na koji se satiri rugaju u satirskim igrama;
2. prema žrtvenoj zdjeli punoj različitih plodova koja se prikazivala bogovima na vjerskim svečanostima u ranome Rimu;
3. prema zakonu koji se nazivao *satura*, a koji je uključivao različite odredbe u jednome aktu. (Plejić Poje, 2012: 9)

Trebalo je proteći više od tisućljeća i pol da bi se satira pojavila kao književna vrsta i da bi se razriješio prijevor oko podrijetla riječi *satira*. U latinskome jeziku satira se pisala kao *satyra*. Za takvo grafemsko rješenje zaslužna je kriva etimologija koja je podrijetlo riječi *satira* vezivala uz mitološka bića satire. (Plejić Poje, 2012: 10) Zbog pogrešne etimologije riječi *satira* i *satir*, u renesansi satira dobiva pridjev „čupava“. Matija Antun Relković u

predgovoru *Satira iliti divjeg čovjeka* povezuje etimologiju riječi *satir* i *satira* (piše *satyra*), obrazlaže kompetencije satire i kompetencije satira. Prema Reljkoviću, satira je „jedna pisma ili govorenje (...), u kojoj pismi ili govorenju čovik sve ono slobodno iskaže i izgovori što mu na srcu leži, to jest gdi čovik ne meće jezik za zube, nego svekolike falinke, opačine i ostale mahane slobodno prez svakoga licomirstva, lisičenja i hatara kaže, očituje i protrese, ali ne imenujući kojigod kip niti govoreći baš onako blizu, da se tkogod ne ositi tko je, primda ima izmišljenih imena poradi skladnijih verši i skrajnih riči.“ (Reljković, 1974: 25) Za satire kaže da je svojstveno da „svakomu živu što na njemu nepristalo smotre, svu zloću i opačinu prez svakog stida odmah u oči kažu, i što nitko drugi od straha kazati ne smije ili neće, to satiri učine smijućim i posprdljivim obrazom, napečitom gubicom i razdrljitima lalokami od pedlja širokim.“ (Reljković, 1974: 26)

Lahorka Plejić Poje u knjizi *Zaman će svaki trud* navodi brojne definicije satire. Jedna od definicija preuzeta je iz *Rečnika književnih termina*, prema kojemu satira označava književno djelo u kojem je na podrugljiv i duhovit način izražena oštra osuda jednog društva ili ljudskih mana. Njezin osnovni cilj je da ukaže na društvene ili moralne slabosti, poroke i zloće, da ih izvrgne ruglu i podsmijehu i da na taj način doprinese njihovom otklanjanju. (Plejić Poje, 2012: 11) Također, navodi se i definicija iz rasprave Matije Petra Katančića *Knjižica o ilirskom pjesništvu*. Katančić koji za satiru kaže da je to „ujedljiva i slana pjesma“ koja ima za cilj izrugivanje mana ljudi i ispravljanje rđavih običaja; za predmet ima manu, a za oblik zajedljivu dosjetljivost; svrha joj je ispravljanje rđavih običaja. (Katančić, 1984: 183)

Rezimiranjem svih definicija koje se navode u knjizi *Zaman će svaki trud* Lahorke Plejić Poje, može se ustvrditi da sve sadrže nekoliko istih obilježja. Satirom se osuđuje ili iskazuje negativan stav prema nekoj osobi, skupini ljudi ili prema nekoj pojavi. „Ukazivanje“ na nedostatke i negativne osobine predmeta satire može varirati u jačini i namjeri, pa se to u definicijama iskazuje nizom glagola sličnoga značenja: *kritizirati*, *izrugivati*, *ismijavati*, *obezvredivati*, *osuđivati* i sl. Satira je snažno usmjerena na zbilju, na izvanknjiževni kontekst, na „pojave ili stvarnosti“. Persuazivna je i didaktična te je i njezina izvanknjiževna funkcija društveno važna. Trebala bi imati spoznajnu i pragmatičnu učinkovitost na relaciji tekst – čitatelj koja se iskazuje nizom glagola kao što su *popraviti*, *kazniti* ili *ukloniti*. Govornik u satiri najčešće je u prvom licu jednine te se zbog toga često izjednačavao s autorom.

2.2. Podjela satire

Prva podjela satire je podjela na horacijevsku (blaža, ismijavajuća, komična) i juvenalovsku (oštrija, kažnjavajuća, ozbiljnija). U 18. stoljeću satira se dijelila prema tematskom kriteriju, odnosno prema predmetu napada na moralne, literarne, protucrkvene, mizogine i staleške te protiv liječnika i protiv pedanata. Također, od 18. stoljeća satira se znala dijeliti na one koje napadaju poroke i na one koje napadaju ludost i glupost. U *Slowniku terminow literackich* navodi se sljedeća podjela: društvena (utemeljena na običajima), politička, osobna (protiv osoba iz javnoga života), literarna (protiv ustaljenih konvencija i šablona u književnosti). (Plejić Poje, 2012: 25) Prema predmetno-tematskom kriteriju, satira može biti politička, socijalna i osobna. (Plejić Poje, 2012: 26)

3. Mavro Vetranović

Satiričke pjesme Mavra Vetranovića analizirat će se na temelju prethodno navedenih obilježja satire. No, prije analize satira navest ću osnovne biografske podatke o Mavru Vetranoviću.

Nikola Vetranović rođen je 1482. godine u Dubrovniku. Umro je 15. siječnja 1576. godine. Školovao se u benediktinskoj školi na Mljetu za svećeničko zvanje, a u benediktinskom samostanu na Lokrumu zavjetovao se benediktinskom redu pod imenom Mavar (Mavro). Školovanje je nastavio u benediktinskom zavodu u Monte Casinu. Nakon što je nekoliko godina proveo u Italiji, pobjegavši iz Dubrovnika, bijeg mu biva oprošten te se vraća u Dubrovnik. U 67. godini napustio je samostanski život i počeo živjeti kao pustinjač na otoku sv. Andrije, gdje je boravio skoro do kraja svoga života. (Fališevac, Nemeč, Novaković, 2000: 753) Iako se u nekim knjigama ne navode svi podaci zbog sumnje u njihovu pravovaljanost, Rafo Bogišić smatra da se mnogi zaključci o životu Mavra Vetranovića kao i podaci o nastanku njegovih djela, zasnivaju na čvrstim temeljima. (Bogišić, 1988: 5)

Zbog pretpostavke da je Vetranović boravio i školovao se u Italiji, može se zaključiti da je mogao poznavati talijansku književnost i nasljedovati ju. U njegovu književnom opusu očiti su, naime, utjecaji talijanske književne kulture. Sadržaj, naslovi pjesama, obilježja mitolojskih imena, književna imena, imena iz povijesti i geografije, količina tuđih riječi navode na to da je Vetranović poznao suvremene talijanske književnike i čitao talijansku književnost. Stvarne pobude mogao je imati i u političkim, narodnim i društvenim hrvatskim

prilikama te je tako mogao, čitajući talijanske pjesnike, usporediti domaće i talijanske prilike te ih nasljedovati. (Stojković, 1917: 138)

Josip Vončina smatra da njegov književni rad svjedoči o bogatstvu riječi jer je u svojim djelima koristio narodni govor dubrovačke okolice kao i štokavski dijalekt zbog kojega ga se smatra prvim ijekavcem među hrvatskim književnicima u Dubrovniku. (Vončina, 1970: 51 – 70)

Danas nam nije na raspolaganju sve što je Vetranović napisao. Pavao Pavličić kaže da u znanosti ne postoji složno mišljenje o značenju njegova opusa jer su mu mnogi tekstovi neistraženi, neprotumačeni, pa gotovo i nepročitani. Smatra da su razlozi tomu dvojaki. Prvi razlog je tehnički: Vetranović nije za života ništa tiskao, pa su njegovi radovi samo djelomično sačuvani u rukopisu, a često su krnji ili iskrivljeni; zato se događalo da njegovi tekstovi budu pripisani drugima, a tuđi opet da budu pripisani njemu. Osim toga, Vetranovićev je opus ostao nedostatan proučen i zbog svoje naravi jer su djela često posve atipična. Vetranovićevi tekstovi prekoračuju granice književnih vrsta, sjedinjuju u sebi više različitih tradicija jer se prema svome predmetu istovremeno odnose ozbiljno i patetično te ironično i satirično. Tekstovi, također, variraju i u kvaliteti, pa ih ima vrlo uspješnih, ali i prilično „praznih“ zbog čega je jasno zašto su oni prije pogodni da zbune i obeshrabre filologe, nego da ih potaknu na dalje proučavanje autorova opusa. (Pavličić, 2007: 23)

Pisao je lirske, epske i dramske tekstove, (Frangeš, 1987: 534) pretežno religioznoga i refleksivnog karaktera. (Vodnik, 1913: 146) Najznačajniji rukopis Vetranovićevih pjesama, malobraćanski, imao je šest knjiga. Međutim, prve tri knjige pjesama su izgubljene. Ne može se sa sigurnošću reći što je bio njihov sadržaj, odnosno ne zna se je li ondje bilo satiričkih tekstova. Ipak, dvije pjesme iz četvrte knjige pjesama (*Pjesanca u vrijeme od pošljice* i *Čudno prikazanje*), upućuju na zaključak da su pjesme prvih triju knjiga najvjerojatnije bile ljubavne, a takvima ne odgovara satirički ton. (Švelec, 1990: 108)

Sačuvan opus njegovih djela sadrži oko četrdeset tisuća stihova, točnije sto trideset i dvije pjesme od kojih je pet maskerata, osam dramskih sastavaka i nedovršen spjev *Piligrin (Pelegrin)*. (Fališevac, Nemeč, Novaković, 2000: 753 - 756) Književno stvaralaštvo Mavra Vetranovića može se podijeliti u tri razdoblja. U prvomu razdoblju, koje je trajalo od 1527. do 1530. godine, prevladava mitološka i ljubavna tematika. U tomu razdoblju pisao je ljubavnu poeziju te pet maskerata, „prvi“ i „drugi“ pastirski prizor (*Istorija od Dijane* ili *Dijana, Pastirski prizor* ili *Lovac i vila*) te mitološku dramu (*Orfeo*). Drugo razdoblje trajalo je od 1530. do 1549/50. godine i obilježeno je tematizacijom subjektivnoga doživljaja svijeta, prikazivanja ovozemaljske muke i patnje, filozofije boli, okrenutosti pitanjima života i smrti,

refleksiji te usmjerenosti Bogu i Božjoj ljubavi. Tada nastaje pet drama: četiri crkvena prikazanja (*Uskrnutje Isukrstovo*, *Suzana čista*, *Posvetilište Abramovo*, *Kako bratja prodaše Jozefa*) i biblijska drama (*Prikazanje od poroda Jezusova*) te nabožna i satiričko-politička poezija, kao i raznovrsni, najčešće reflektivni, pjesnički tekstovi različite dužine. Posljednje razdoblje književna stvaralaštva Mavra Vetranovića, trajalo je od 1549. do 1550. godine. Obilježeno je temama prolaznosti i tematiziranjem odnosa čovjeka i prirode. Osim nedovršenoga epa *Piligrin (Pelegrin)*, koje je njegovo najopsežnije i možda najbolje djelo, napisao je sedamnaest tzv. predpelegrinskih pjesama. (Fališevac, Nemeč, Novaković, 2000: 753 - 756)

Zbog raznovrsnosti i brojnosti djela te poznavanja klasične, latinske i talijanske književnosti, Mavro Vetranović mogao bi se svrstati među „prve figure hrvatske renesanse“ kao jedan od najplodnijih i žanrovski najraznovrsnijih hrvatskih književnika. (Fališevac, Nemeč, Novaković, 2000: 756) O njegovu razvijenom književnom životu i ugledu među hrvatskim književnicima njegova doba svjedoče poslanice koje je upućivao drugima, ali još više one upućivane njemu, i to ne samo dubrovačkih nego i književnika iz drugih sredina. (Jelčić, 2004: 57 – 58)

Književna historiografija nije najpovoljnije ocijenila Vetranovićev književni rad. Primjerice, Nikica Kolumbić piše: „Vetranović je imao pred [za] sobom već proslavljene domaće učitelje (Marulić, Džore Držić, Menčetić), ali svojim radom on nije u većoj mjeri unapređivao hrvatsku renesansnu poetiku. Različito od Marulića, on je potpuno zapostavljao skladan odnos između kompozicijskih dijelova i nije imao smisla za jezgrovitost izraza. Istaknuta nedisciplinacija u nizanju misli i pjesničkih slika postala je zapravo njegova najosebujnija stilski crta. Međutim, sva je poezija ovog pjesnika prožeta subjektivnim osjećajem svijeta pa gotovo svaku temu u svojoj lirici on prikazuje i kao svoju osobnu muku i nemir. A takav je bio, čini se, i u svom životu: osebujan, nepopustljiv, uvredljiv i preosjetljiv.“ (Kolumbić, 1980: 199) Mihovil Kombol kaže da je Vetranović jedan od onih pjesnika što lako i obilno pišu stihove, ali da je ta lakoća imala i svoje naličje, odnosno da je pogodovala njegovoj sklonosti za ponavljanje i razvučenost. „Čitalac nailazi u njegovim pjesmama svaki čas na iste ili slične slike, poredbe i fraze, koje su se neprestanim ponavljanjem pretvorile u klišeje i po kojima je njegove stihove lako prepoznati, i kad nije uz njih zabilježeno ime auktorovo.“ (Kombol, 1945: 112 - 113) Milorad Medini kaže da Vetranović kako god započne svoju pjesmu, vrati se na staro, odnosno na napadanje sadašnjosti i slavljenje starih sretnih vremena i isticanje rajске slave prema ništetnosti ovoga svijeta. Kaže da se zbog toga u pjesmama nailazi na dijelove koji dosađuju čitaocu. (Medini,

1902: 173) Sličnu analizu nudi i Slobodan Prosperov Novak, govoreći da Vetranović često ponavlja iste stihove, misli, rime i sintagme. Prema Prosperovu Novaku, digresije nisu posve povezane s glavnom temom, a figure nabiranja često uneozbiljuju najozbiljniji kontekst. (Prosperov Novak, 1997: 271) Također, kao motiv koji se ponavlja navodi smrt koju je, smatra Slobodan Prosperov Novak, Vetranović s neskrivenom radošću spominjao stotinu puta i njoj posvetio svoje najbolje stihove. (Novak Prosperov, 2003: 47) Za smrt još kaže da ju je Vetranović opjevao sa svetačkom lakoćom (Prosperov Novak, 1997: 270) i da je to lajtmotiv njegove političke poezije. (Prosperov Novak, 1997: 265) Motiv nesloge kršćana i njihovo međusobno ratovanje, trajna su Vetranovićeva opsesija kao i motiv lakomosti koju smatra uzrokom rata, nepovjerenja i nesloge. (Franičević, 1983: 341) Vetranović u svojim pjesmama traži povratak prirodi, od koje je čovjeka odvela lakomost, odnosno težnja za bogatstvom i sjajem. (Vodnik, 1913: 151)

4. Satiričke pjesme Mavra Vetranovića

Satiričku poeziju koju su na hrvatskom jeziku začeli Marko Marulić i Šiško Menčetić, Vetranović je razvio kao dominantan oblik svoga pjesničkog odnosa prema svijetu. (Kolumbić, 1980: 200 - 201) Antun Pavešković kaže da je komponenta satiričnoga pjesništva jedna od temeljnih sastavnica čitavoga Vetranovićeva pjesničkog stvaranja. Osim toga, smatra da je zahvaljujući satiričkoj komponenti, Vetranović dionik renesansnog pjesništva, ali istodobno i nasljedovatelj srednjovjekovnih poetika jer je satirična poezija svojom tradicijom nazočna i formirana u razdoblju srednjega vijeka. (Pavešković, 2012: 96)

Međutim, postoje poteškoće pri utvrđivanju satiričkih tekstova Mavra Vetranovića. Jedna od njih već je ranije navedena – nije nam na raspolaganju sve što je Vetranović napisao, a druga se odnosi na to što Vetranović nije pisao pjesme na tzv. *čiste teme* ili u *čistim vrstama* ili je to činio veoma rijetko. (Švelec, 1990: 108) Mihovil Kombol za Vetranovića kaže da je mnoge satiričke stihove pretvorio u plačne jadicovke i da je to njegovo bugarenje često bilo bliže plačljivoj elegiji nego pravoj satiri. (Kombol, 1945: 110) Taj problem jasno se očituje u povijestima književnosti prilikom navođenja Vetranovićevih satira. Pojedine pjesme u nekim povijestima književnosti određene su kao satire, a u drugima se ili ne spominju, ili pripadaju nekoj drugoj književnoj vrsti, odnosno nekoj drugoj tematskoj skupini.

Milorad Medini u *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.) ne govori izravno o Vetranovićevim satirama, ali kaže da se u svojim pjesmama obarao na ono

što mu se u rođenom gradu nije sviđjelo. Tako za *Pjesancu: Aurea aetas* kaže da govori o povratku u prošla vremena, a da se u *Drugome Remeti* Vetranović obara na raskoš. Također, govori da se Vetranović u svojim pjesmama često obarao i na lakomost, ali pri tom ne navodi primjer pjesme. Prilikom navođenja *Pjesance slavi carevoj* kaže da je to pjesma u kojoj Vetranović pjeva o boli koju su pretrpjeli kršćani zbog turskih pustošenja, ali i da je turskim osvajanjima pomogla kršćanska nesloga. Za *Pjesancu Latinom* kaže da govori o slobodi Italije, a *Pjesanca u vrijeme od pošljice* da je pjesma s puno invokacija. Branko Vodnik u *Povijesti hrvatske književnosti* (1913.) Vetranovićeve je pjesme razvrstao tematski, iako ih nije izričito nazvao satirama, osim *Orlače riđanke, rečeno u Blatu ribarom* i *Orlače riđanke Peraštu govori*, koje je nazvao ostrim političkim satirama. Za *Drugoga Remetu* kaže da se upotrebljavao kao maskerata. Pjesme koje govore o suvremenim političkim događajima su *Pjesanca slavi carevoj*, *Tužba grada Budima* i *Pjesanca gospodi krstjanskoj. Moja plavca* govori o crkvenim prilikama, a *Pjesanca košuti ranjenoj* je elegija. Slavko Ježić u *Hrvatskoj povijesti: od početka do danas* (1944.) među značajne pjesme prigodnog i političkog sadržaja navodi *Pjesancu slavi carevoj* i *Tužbu grada Budima*, kao i pjesme sličnoga sadržaja: *Pjesanca Latinom*, *Pjesanca gospodi kršćanskoj* i *Pjesanca moru* te satiru kojom se obara na pokvarenost crkvenih poglavara: *Moja plavca*. Mihovil Kombol u *Povijesti hrvatske književnosti do narodnog preporoda* (1945.) napravio je sljedeću podjelu satiričkih pjesama: moralna i društvena satira: *Pjesanca: Aurea aetas*, *Pjesanca jaganjcu*, *Drugi Remeta*, *Pjesanca bojničkom*, *Pjesanca Plutonu*; politička satira: *Pjesanca gospodi krstjanskoj*, *Tužba grada Budima*, *Pjesanca slavi carevoj*, *Pjesanca u vrijeme od pošljice*, *Pjesanca Latinom*, *Moja plavca*, *Pjesanca vrhu očenaša*, *Tužni moj uzdaše*, *Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom*, *Galiun*, *Orlača riđanka Peraštu govori*, *Sviet i moje pjesni*. Marin Franičević, Franjo Švelec i Rafo Bogišić u knjizi *Od renesanse do prosvjetiteljstva* (1974.) u satirično-patriotsku poeziju svrstali su *Pjesancu gospodi krstjanskoj*, *Pjesancu Latinom*, *Pjesancu slavi carevoj*, *Tužbu grada Budima*, *Pjesancu jaganjcu*, *Galiun* i *Pjesancu Marinu Držiću u pomoć*, dok su kao satire naveli *Svijet i moje pjesni*, *Pjesancu spurjanom*, *Vuk ovcu preko rijeke*, *Orlaču riđanku, rečeno u Blatu ribarom* i *Orlaču riđanku Peraštu*. Nikica Kolumbić u knjizi *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma* (1980.) donosi podjelu pjesama na političke pjesme: *Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom* i *Pjesanca Latinom*; pjesme kojima se opominju kršćanski vladari: *Pjesanca gospodi krstjanskoj*, *Tužba grada Budima* i *Pjesanca slavi carevoj*; pjesme u kojima se pjesnički subjekt žali nad nepravdom: *Pjesanca košuti ranjenoj* i *Pjesanca moru*; pjesme o vlastitoj patnji: *Sviet i moje pjesni*, *Moja plavca*. U *Povijesti hrvatske renesansne književnosti* (1983.) Marina Franičevića nalazi se podjela na

satiričko-patriotske pjesme: *Pjesanca gospodi krstjanskoj* i *Pjesanca Latinom*; pjesme o suvremenim povijesnim događajima: *Pjesanca slavi carevoj* i *Tužba grada Budima*; pjesme koje govore o neslozi kršćana: *Pjesanca košuti ranjenoj*, *Pjesanca bojnikom*, *Pjesanca jaganjcu*, *Galiun*, *Pjesanca u vrijeme od pošljice*, *Tužba grada Budima*; pjesme koje govore o pitanju života i smrti: *Tužba moja*, *Moja plavca*, *Sviet i moje pjesni*; pjesma koja govori o smrti: *Pjesanca košuti ranjenoj*; izravne satire: *Orlača riđanka*, *rečeno u Blatu ribarom* i *Orlača riđanka Peraštu govori*. U Frangeševoj *Povijesti hrvatske književnosti* (1987.) navedene su dvije satiričko-rodoljubne pjesme: *Pjesanca gospodi krstjanskoj* i *Pjesanca slavi carevoj*. Slobodan Prosperov Novak u *Povijesti hrvatske književnosti, Od humanističkih početaka do Kašićeve ilirske gramatike 1604.* (1997.) za *Pjesancu u vrijeme od pošljice* govori da je to pjesma o bolesti, *Drugi Remeta* je nova poema staroga naslova, *Orlača riđanka*, *rečeno u Blatu ribarom* antimletačka satira, *Tužba grada Budima* politička i satirička pjesma, *Pjesanca slavi carevoj* politička, a *Pjesanca o spoznanju* duhovna pjesma, *Moja plavca* duhovno kontemplativna pjesma, *Sviet i moje pjesni* religiozna pjesma te *Pjesanca Plutonu* pjesma koja se referira na književnost. U svojoj drugoj knjizi *Povijest hrvatske književnosti, Od Bašćanske ploče do danas* (2003.) Slobodan Prosperov Novak u skupinu političkih pjesama svrstava *Pjesancu gospodi krstjanskoj*, *Orlaču riđanku*, *rečeno u Blatu ribarom*, *Tužbu grada Budima* i *Pjesancu Latinom*, a među pjesme koje govore o smrti svrstava *Moju plavcu* i *Pjesancu lakomosti*. Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti* (2004.) za *Drugoga Remetu* kaže da je spjev, a za *Pjesancu slavi carevoj* da je tužbalica nad našim zlim udesom u doba Petra Kružića. Pavao Pavličić u članku *Dva pustinjaka* među pjesme politička sadržaja svrstava *Pjesancu gospodi krstjanskoj*, *Pjesancu Latinom*, *Orlaču riđanku*, *rečeno u Blatu ribarom*, navodeći da se oslanjaju na žanr poslanice, ali su zapravo mješavina književnih vrsta. Ivan Slamnig u članku *Maskerate Mavra Vetranovića* govori da su neki autori *Orlaču riđanku Peraštu*, *Orlaču riđanku*, *rečeno u Blatu ribarom* i *Pjesancu spurjanom* smatrali maskeratama, međutim, on *Orlače* smatra pronosticima te kaže da one i formalno odudaraju od maskerate jer su pisane dvanaesticima. Za *Remetu* kaže da je dvodijelna maskerata kojoj puka zabava nije isključiva namjena, nego može biti ozbiljna i dostojanstvena. (Slamnig, 1986: 84 - 85)

Može se zaključiti da su navedene Vetranovićeve pjesme uglavnom tematski razvrstane. U nekim povijestima književnosti, prije tematskoga razvrstavanja, pjesme su određene kao satire. Pojedine pjesme u različitim povijestima književnosti ne pripadaju istim tematskim skupinama ili istoj književnoj vrsti. Takav primjer je *Drugi Remeta*, koji je negdje određen kao maskerata, negdje kao moralna i društvena satira, a negdje kao poema ili spjev.

Slično je i s *Pjesancom košuti ranjenoj*. Branko Vodnik naziva je elegijom, Marin Franičević svrstava je među pjesme koje govore o neslozi među kršćanima, Nikica Kolumbić kao pjesmu u kojoj pjesnički subjekt žali nad nepravdom, dok je drugi autori uopće ne spominju. Kao i prethodne dvije, pjesma *Sviet i moje pjesni* također je problematična jer negdje je određena kao politička satira ili samo kao satira, zatim kao pjesma koja govori o vlastitoj patnji ili o pitanju života i smrti ili je pak određena kao religiozna pjesma. Franjo Švelec je sve tri pjesme (*Drugoga Remetu*, *Pjesancu košuti ranjenoj* i *Sviet i moje pjesni*) svrstao u skupinu koju karakteriziraju društveno i moralno-etički satirički tekstovi.

Za razliku od do sada navedenih povjesničara književnosti, Franjo Švelec izrazito se bavio proučavanjem satiričkoga u djelima Mavra Vetranovića. Švelčeva podjela je jednostavna, tematska. Osim toga, izdvojio je one pjesme koje smatra izrazitije satirički obojenima i po kojima se Vetranović odvaja od ostalih dubrovačkih pjesnika svoga vremena. (Švelec, 1990: 108)

U prvoj sačuvanoj knjizi (četvrta knjiga pjesama iz malobraćanskoga rukopisa), prema Švelecu, nalaze se dvadeset i dva stihovana teksta od kojih je pet satiričkih tekstova s izrazito političkom dimenzijom. Naslovi satiričkih tekstova su: *Pjesanca gospodi krstjanskoj*, *Pjesanca slavi carevoj*, *Tužba grada Budima*, *Pjesanca Latinom* i *Pjesanca u vrijeme od pošljice*. Toj skupini znatno se približavaju i pjesme iz tzv. dodatka: *Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom*, *Orlača riđanka Peraštu govori* i *Bojnikom*. (Švelec, 1990: 108) Drugu sačuvanu knjigu (peta knjiga pjesama) karakteriziraju društveno i moralno-etički satirički tekstovi: *Pjesanca Plutonu*, *Pjesanca lakomosti*, *Pjesanca: Aurea aetas*, *Pjesanca moru*, *Pjesanca košuti ranjenoj*, *Pjesanca jaganjcu*, *Drugi Remeta*, *Moja plavca*, *Pjesanca spurjanom*, *Sviet i moje pjesni*. (Švelec, 1990: 109) Izdvojene satiričke pjesme u trećoj sačuvanoj knjizi (šesta knjiga pjesama) su: *Pjesanca nesrići* i *Pjesanca o spoznanju*. (Švelec, 1990: 110)

Unatoč jednostavnosti i jasnoći Švelčeve podjele, Lahorka Plejić Poje nije sve navedene pjesme odredila kao satiričke. U svoju analizu nije uvrstila sedam pjesama iz Švelčeve podjele: *Tužba grada Budima*, *Bojnikom*, *Pjesanca košuti ranjenoj*, *Pjesanca moru*, *Sviet i moje pjesni*, *Pjesanca nesrići* i *Pjesanca spoznanju*. Za neke od pjesama navela je i razloge njihova neuvršavanja. Tako je, na primjer, iz političke satire izdvojila *Tužbu grada Budima* i *Pjesancu Latinom*. U *Tužbi grada Budima* satira je prigušena i disperzirana te zbog toga nije predmetom analize (Plejić Poje, 2012: 90), a za *Pjesancu Latinom* kaže da je pacifistička i politička, ali ne i satirička. (Plejić Poje, 2012: 96) Iz pjesama, *Pjesanca košuti ranjenoj* i *Sviet i moje pjesni*, izdvojila je metasatiričke komentare. Iako se metasatirički

komentari nalaze u onim pjesmama koje se ne daju jednoznačno odrediti kao satire, upućuju na svijest o naravi vlastitih pjesničkih postupaka. Plejić Poje navodi da metasatirički komentari upućuju na osviještenost Vetranovića kao pjesnika satire i njegov oslon na tradiciju. Smatra da se zbog oštine satiričkih pjesama i zbog satiričkih primjesa u onim pjesmama koje ih s obzirom na žanrovsku pripadnost ne bi trebale sadržavati, Vetranović oslanja na Juvenalovu tvrdnju *Difficile est satiram non scribere*² (*Teško je ne pisati satiru.*). (Plejić Poje, 2012: 101)

5. Analiza satiričkih pjesama Mavra Vetranovića

Prije nego što se u radu počne s analizom satiričkih pjesama, potrebno je objasniti prema kojemu će kriteriju pjesme biti podijeljene. Što se tiče podjele na juvenalovsku i horacijevsku, Vetranovićevo satiričko pjesništvo moglo bi pripadati juvenalovskoj skupini zbog uporabe oštrog tona koji prevladava u pjesmama i kojim se postiže ozbiljnost te kazne koja dolazi kao posljedica činjenja onoga što se u pjesmi osuđuje. Posebno se ta oština izraza osjeti u *Orlačama* i *Pjesnici spurjanom*, gdje prelazi granice bilo kakvog konvencionalnog načina izražavanja i gdje se poseže za izrazima koji pripadaju niskom, uvrjedljivom, svakodnevnom diskursu. Drugom podjelom pjesme će biti preciznije određene. Naime, pjesme su raspoređene onako kako ih je podijelila Lahorka Plejić Poje. Riječ je o predmetno-tematskom kriteriju. Prema predmetu napada, pjesme se dijele na one protiv lakomosti (*Pjesanca Plutonu*, *Pjesanca lakomosti*), protiv suvremenosti (*Pjesanca: Aurea Aetas*, *Drugi Remeta*), protiv izvanbračne djece (*Pjesanca spurjanom*), protiv gradova (*Orlača ridjanka*, rečeno u *Blatu ribarom*, *Orlača ridjanka Peraštu govori*), protiv Crkve (*Moja plavca*) i političke (*Pjesanca u vrijeme od pošljice*, *Pjesanca slavi carevoj*, *Pjesanca gospodi krstjanskoj*).

² http://zabava.savjest.com/fraze.php?frazePage=4#.VRJrc_nF-Ck (stranica posljednji put posjećena 25. 03. 2015. u 9:09)

5.1. Pjesme protiv lakomosti

U pjesmama *Pjesanca Plutonu* i *Pjesanca lakomosti* osuđuje se lakomost koja je prikazana kao kršćanski grijeh. Isticanjem ljudske grešnosti, alegorizacijom i izbjegavanjem izravna govornikova argumentiranja, Vetranovićevi stihovi nadovezuju se na srednjovjekovnu tradiciju. Od nje odstupaju oslanjanjem na motive iz antičke mitologije, personaliziranim govornikom i složenom strukturom. (Plejić Poje, 2012: 57) U pjesmi *Pjesanca Plutonu* uzrok promjenama društvenih vrijednosti su mnoštvo individualnih poroka, dok su u pjesmi *Pjesanca lakomosti* društvene devijacije povezane s prekomorskim putovanjima. (Plejić Poje, 2012: 56 - 57) Milorad Medini u *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* za Vetranovića kaže sljedeće: „On vidi, da svijet moralno nazaduje; vidi, gdje se lakomost i raskoš otimaju o gospodstvo, ali misli, da se tomu dade stati na put moralnim življenjem, kao da moral jednoga doba nije posljedica, nego uzrok onoga, što se u svijetu događa.” (Medini, 1902: 170)

5.1.1. *Pjesanca Plutonu*

Pjesanca Plutonu ispjevana je u tristo pedeset i četiri dvostruko rimovana dvanaesterca. Započinje katalogom izvora znanja za različite vještine, koji je preuzet iz kasnoantičkoga spisa *Dicta Catonis*, iznimno popularnoga tijekom srednjega vijeka i renesanse. Prema načelu pitanja i odgovora navode se autoriteti za pojedine vještine: *Toj li će(š) saznati razloge sve sade, / kako je zidati polače i grade, / Vitruvja tiho čti, ter ćeš nać po tanku, / kako ćeš zidati po mjeri stvar svaku.* (Vetranović, 1871: 112)³ Navedenim primjerom pokazuje se kako je konstruiran katalog izvora znanja za različite vještine. U ovome primjeru postavlja se pitanje o znanju zidanja palača i gradova. Nakon postavljenoga pitanja slijedi odgovor. Čitajući „Vitruvija“⁴, naći će se odgovor o zidanju stvari po mjeri. Katalog završava pitanjem o kopanju srebra i zlata, odnosno o stjecanju imanja, a odgovor treba tražiti kod Plutona u paklu. Može se primijetiti da Vetranović u pjesmi miješa Plutona, rimskoga boga podzemnoga svijeta i Pluta, grčkoga boga bogatstva. (Plejić Poje, 2012: 58) Postavljanjem

³ Najpotpunije izdanje djela Mavra Vetranovića Čavčića objavljeno je u trećoj i četvrtoj knjizi edicije *Stari pisci hrvatski*. (Fališevac, Nemeč, Novaković, 2000: 753) Kao književni predložak za analizu satiričkih tekstova, koristit će se *Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića, Stari pisci hrvatski*, knjiga III, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, priredili Vatroslav Jagić i Ivan Antun Kaznačić, Zagreb, 1871.

⁴ Marcus Vitruvius Polio, rimski pisac, arhitekt i vojni inženjer. Napisao je *Deset knjiga o arhitekturi*. <http://hr.wikipedia.org/wiki/Vitruvije> (stranica posljednji put posjećena 23. 02. 2015. u 10:38)

pitanja Plutonu uvodi se zapravo u pravu temu: *K tomuj će Pluton reć, ki ti će meštar bit, / kako se može steć iman'je i dobit; / dobitak za što taj u pakli pribiva / i opeta na sviet saj na rasap ispliva.* (Vetranović, 1871: 114)

Želja za stjecanjem zlata, koje je simbol materijalnoga bogatstva, uzrok je zla u svijetu. Nakon što se uvede Pluton kao autoritet za pitanja o bogatstvu, nabrajaju se zla koja nastaju stjecanjem bogatstva, odnosno koja nastaju zbog ljudske nezasićenosti i lakomosti. Zlato razdvaja rođake i obitelji i uzrok je ratovima jer ondje gdje ima zlata, nema mjesta za ljubav i milost: *I ljubav jedina, može se još reći, / od oca do sina meće se za pleći: / i k tomuj materi, (što je trudno izrieti) / sinovi i kćeri žele smrt vidjeti; / i od brata do brata svu ljubav i milos / od srebra i zlata rastavlja usilos.* (Vetranović, 1871: 115)

Hiperbolizirana slika svemoći zlata naglašava se slikom lađara Karona koji je izmučen količinom posla jer broj duša koje treba prevesti u pakao sve je veći. (Plejić Poje, 2012: 58) Pjesnički subjekt za to optužuje Plutona, no on krivnju prebacuje na ljude: *K tomuj se, moj bože, snebiva život moj, / u tuj plav gdi može skrcat se tolik broj, / s tegote tolike koja se po viek vas / na drugi kraj rieke pripravlja svaki čas; / ter Karon pokoja nigdare ne stiže, / te duše bez broja na izmit gdi dviže.* (Vetranović, 1871: 116)

Pluton odbacuje krivnju i govori da su jedini krivci ljudi koji su pozvali *kraljicu lakomos*, koji su se htjeli s njom družiti i služiti joj. Između Plutona i Lakomosti vodi se dijalog koji se pretvara u prepirku. Ovo je jedna od rijetkih dubrovačkih satira u kojoj se monološki, argumentativni iskaz prekida umetanjem dijaloga. (Plejić Poje, 2012: 59) Pluton govori da je nagovarao *kraljicu lakomos* da ostane u paklu jer ondje ima svega dovoljno, pa i zlata, dragoga kamenja, bisera, svile i drugih dragocjenosti. *Kraljica lakomos* mu je rekla da unatoč tomu što je u paklu sve njezino, ona je i dalje nezasićena. Ljudi joj se predaju bez opiranja. Govori mu da će se truditi da se pakao i dalje puni: *A sviet me zove vas, Plutone ljuveni, / svaki hip i svak čas na službu da je meni; / meni se dariva ljuveno i drago, / da sa mnom priživa sve iman'je i blago. / Nu odkli se meni sviet vas prida bez boja, / prava se mogu riet svjetovna gospoja;* (Vetranović, 1871: 119) Na kraju njihova dijaloga razvija se poruka koja se izravno iznosi u završnom dijelu pjesme.

Poticaj da se prezre svjetovno bogatstvo blizak je propovijedi, a funkcija mu je da podsjeti kako se smisao ljudskoga života ispunjava tek u onostranosti. Čovjek koji žudi za materijalnim bogatstvom i kojemu nikada nije dovoljno, nego uvijek želi više, trpi strašne posljedice. Paradoksalno kruženje postiže se izjednačavanjem fizičkoga i imaginarnoga prostora, odnosno stvarnoga podzemlja iz kojega se crpi ruda, posebno zlato, i eshatološkoga podzemlja, Hada, kršćanskoga pakla. Prvo se ljudi muče da izvade zlato iz zemlje, zatim ih

ono pretvara u lakomce koji zanemaruju sve ljudske vrijednosti zbog čega ponovno završavaju u podzemlju. Cijeli krug konstruiran je da bi se pokazalo kako odgovornost nedvojbeno počiva na ljudima. (Plejić Poje, 2012: 59) Oni koji žude za blagom, odnosno materijalnim bogatstvima, odlaze u pakao. Oni koji budu slijedili Isusa, steći će vječno blago koje se ne može dobiti u srebru i zlatu i koje nikada neće izgubiti vrijednost.

5.1.2. *Pjesanca lakomosti*

Kao i većina Vetranovićevih pjesama, *Pjesanca lakomosti* također je poduža pjesma, ispjevana u tristo osamdeset i četiri dvostruko rimovana dvanaesterca. *Pjesanca lakomosti* je monološka, moralna satira protiv lakomosti. Riječ je o „raspričanome“ pjesničkom subjektu koji je karakterističan za Vetranovića. Osuda lakomosti nije usmjerena jednomu, točno određenomu adresatu, nego pluralnom primatelju, ljudima. Svojim „pripovijedanjem“ želi da čovjek uvidi da je lakomost, odnosno pohlepa za materijalnim bogatstvom grijeh i da se vraćanjem rude u zemlju čovjek vraća Bogu.

Pjesma počinje optužbom Plutona zbog puštanja *lakomosti* iz pakla, što je učinilo svijet tužnim i žalosnim. Početnom situacijom *Pjesanca lakomosti* nastavlja se na *Pjesancu Plutonu*. (Plejić Poje, 2012: 59 – 60) *Lakomost* je personificirana tako što dobiva ulogu *gospoje s krunom* koja vlada svijetom i koju svijet štuje. Budući da predstavlja kraljicu (iako ju se u ovoj pjesmi ne naziva kraljicom, nego *gospojom s krunom*), znači da je njezina moć velika te je zbog toga mogla prognati pravdu pod zemlju: *Lakomos ter tuj sad svak dvori i čtuje, / ka istok i zapad i sjever kraljuje, / i vjere ostale ki od svud puhaju, / sve slave i hvale tere joj sazdaju, / kako sve gospoji, koja se može riet / u kruni da stoji i vlada vas saj sviet.* (Vetranović, 1871: 160)

Nakon uvođenja *lakomosti* nabrajaju se globalne nevolje kojima je ona uzrok. Nabranjem nevolja koje su nastale njezinim puštanjem u svijet, poput ratova, pljački i opće nesigurnosti, pjesnički subjekt uvodi nas u temu pjesme. Središnji dio pjesme donosi opasnosti koje prijete trgovačkim putnicima koje vodi lakomost. Nabrajaju se različite prijetnje zbog kojih bi na putovanjima mogli izgubiti život, ali oni zbog toga ne mare jer im to putovanje donosi bogatstvo. Svaka opasnost potanko je opisana. Na svome putu susreću *vukove, zmije, pantere, lavove, gigante, mrke kanibale, ljude bez glava*. Nailaze na zemlje u kojima vlada jaka hladnoća ili zemlje u kojima je prevruće, gdje ih Arapi muče žeđu. Lahorka Plejić Poje govori da opis čudnovatih bića podsjeća na opis putovanja Držićeva Dugoga Nosa. Također, smatra da je Vetranović priče o dalekim krajevima i čudnovatim bićima poznao

prije nego je Držić napisao prolog te bi to bila jedna od podudarnosti između Vetranovića i Držića (Plejić Poje, 2012: 61): *I mno-krat tu vide drakune i kimere, / i gluhe jaspide i jadne vipere. / Još tuge razlike daju te dubrave, / navlaš basiliske, pogledom ki dave, / ciklope, gigante toli strahovite, / divje elefante, velmi nezgromnite; / mrke kanibale, kojih je velik broj, / i drobnjake male, ki s ždrali biju boj.* (Vetranović, 1871: 160)

Nabrajanje nevolja ponekad se prekida komentarom pjesničkoga subjekta. Prije komentara nabraja se što se događa u zemljama gdje je prevruće ili prehladno. Nakon nabiranja, pjesnički subjekt kazuje da je to još jedna od nevolja koja čeka trgovce: *Takoj ti provode trgovci život svoj, / ki daleč zahode ištući blago toj, / ne imavši pokoja ner s trudom poraza, / ljetnji dan od znoja, a zimi od mraza;* (Vetranović, 1871: 162)

Hiperbolizacijom opisa konkretnih geoloških prostora postiže se fantastičnost prostora. Prilikom opisivanja nevolja koje trgovce čekaju na putovanjima, navode se likovi iz antičke grčke mitologije poput *giganta, kiklopa i kentaura*, te se tako konkretne geografske prostore, dubrave i lugove, pretvara u fantastične. Kako bi se potaknulo trgovce da odustanu od svojih potraga za blagom, preuveličavaju se i određene situacije u kojima bi se mogli naći prilikom putovanja. Tako, na primjer, kada naiđu na hladne zemlje, obrazi i put im se zaledi, a meso im se odvaja od kosti: *i zimnji još poraz velmi ih pozledi, / z-ač im se vas obraz i sva put poledi. / Još vajmeh od jada u zimnoj žalosti / mno-krat im odpada sve meso od kosti, / u sjeverne strane kad pridu najliše, / gdi grada i slane i sniega ne lipše, / i studen gdi je mraz i zimi i ljeti, / sunčana koga vlas ne može stopliti.* (Vetranović, 1871: 162)

Na kraju pjesme pjesnički subjekt predlaže Bogu da ruda ode u propast, da se vrati u podzemlje jer tada bi se vratile pravda i ljubav, odnosno „vrijednosti“ koje su nestale zbog zlata. Smatra da bi se tada čovjek okrenuo Bogu koji ne nudi plaću u zlatu i dragomu kamenju, nego vječnu radost: *ter slavna tvoja vlas dopusti toj sade, / sva ruda u propas da zlatom propade, / pak da se sve gore s briegovi, bože moj, / vrh rude obore, gdi je zlatno tužno toj, / da dokli dok teče sviet, vaj, do sva vrijeme / nije čut ni vidjet od zlata sjemena; / ner neka pod nami u jazu pribiva, / da saj sviet suzami veće se ne umiva.* (Vetranović, 1871: 167)

U pjesmi se na putovanje gleda s kršćanskoga stajališta. Za pjesničkoga subjekta odlazak u nepoznate krajeve ne predstavlja oduševljenje zbog upoznavanja novih mjesta nego se na putovanje gleda kao grijeh odnosno pohlepu, i osuđuje se čovjekova težnja da vidi i upozna više.

5.2. Pjesme protiv suvremenosti

Riječ je o pjesmama u kojima se pisalo o manama suvremenoga doba i nostalgiji za prošlim vremenom. Prošlo vrijeme prikazuje se kao idiličan svijet u kojemu je vladao sklad između čovjeka i prirode. Zbog toga se ono naziva *zlatnim dobom*, odnosno *aurea aetas*⁵. Motiv zlatnoga doba jedan je od središnjih motiva renesansne književnosti. Ovidijeve *Metamorfoze* služile su kao mjera prema kojoj se motrio odmak današnjega vremena od „prvobitnoga“ stanja. (Plejić Poje, 2012: 63) Žaljenje za prošlim vremenom i kritiziranje sadašnjega vremena u nekim pjesmama predstavljalo je središnju temu kao u *Pjesanci: Aurea Aetas*.

5.2.1. Pjesanca: Aurea Aetas

Pjesanca: Aurea Aetas sastoji se od dvjesto dva dvostruko rimovana dvanaesterca. Pjesma slijedi strukturni model satire koji se oslanja na eksplicitnu *jukstapoziciju*: ekstremnoga poroka i ekstremne vrline. (Plejić Poje, 2012: 63) U prvome dijelu pjesme opisuje se prošlo vrijeme koje je za pjesničkoga subjekta *zlatno doba*. „Opis zlatnoga doba, motivski vezan uz predložak, amplificira Ovidijeva dvadeset i četiri heksametra iz prvoga pjevanja *Metamorfoza*.“ (Plejić Poje, 2012: 64) Nabrajaju se sve blagodati prošloga vremena. Naklonost prošlom vremenu vidljiva je na samom početku, kada se govori da je tada i dan bio „zlatan“. Špilja je bila čovjeku dom. Spavali su u hladu na livadi ili su gradili dom od slame. Čovjek je uživao u onomu što mu je priroda nudila. Živio je kao anđeo, bez zlobe, na zemlji. Sunce je stalno sjalo, nije bilo vruće, nego umjereno. Čovjek nije morao raditi da bi se hranio, Bog mu je davao manu s neba. Vladalo je jedinstvo među ljudima jer nisu postojale granice koje bi odvajale zemlje. Što se tiče odjeće, pokrivali su se smokvinim listom. Nije bilo raskoši, zlata, srebra ni bisera. Nije bilo ratova i oružja. Vladao je mir i ljubav. Lav nije htio pojesti zvijer, a vuk nije htio zaklati ovcu. Za pjesničkoga subjekta to je bilo blaženo stanje: *Gdi človik zemaljski, ki vrieme toj bješe, / na zemlji angjelski bezbolno živješe. / Nu ne viem, bože moj, tko je pamet tuj stekal, / blaženstvo da bi toj jezikom izrekal, / sunačce gdi*

⁵ Aurea aetas (lat. zlatni vijek), u antičkoj mitskoj predodžbi prvo doba nakon stvaranja svijeta, u kojemu su ljudi živjeli u idiličnu skladu s drugim bićima, nisu se služili oruđima ni oružjem, a gotovu hranu pronalazili su u prirodi; nakon njega svaki idući vijek (u najčešćoj podjeli: srebrni, brončani, željezni) donosi ljudskom rodu promjenu nagore. Omiljen motiv u antičkoj književnosti (Heziod, Vergilije, Tibul, Horacije); klasičan opis u prvom pjevanju Ovidijevih *Metamorfoza*. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4645> (stranica posljednji put posjećena 23. 02. 2015. u 10:41)

sjaše u vrijeme svako / i na jedno rok stae, ne vruće ner mlako, / (...) / Još bješe blaženstvo radovat u sebi, / gdi niedno kraljevstvo ne bješe po sebi; / ni saj sviet razdieljen na mnogo granica, / ni toli rascviljen o mnozieh tužica. (Vetranović, 1871: 7)

Nakon opisa *zlatnoga doba* slijedi opis njegove degradacije. Prošlo vrijeme prikazano je kao savršeno u odnosu na sadašnjost, koja je grešna. Nabrajaju se uzroci kvarenja *zlatnoga doba*. Pojavom *gvozdene rude* narušio se mir. Vulkan je skovao mač, a Mars je započeo rat. Nestalo je jedinstvo, ljudi su se razdijelili po svijetu. Cerera⁶ je uklonila grmlje i posijala pšenicu i druga sjemena da se čovjek ima čime hraniti. Naučila je orače kako kopati i kako da volovi oru. Osim što su ljudi naučili saditi sjeme da bi se prehranili, vodu se zamijenili vinom. Vetranović donosi nekoliko stihova o pijanstvu u kojima ne navodi konkretnu situaciju zbog koje dolazi do opijanja. U posljednjih pedesetak stihova tematizira se mnoštvo društvenih fenomena karakterističnih za Vetranovićevo doba. Iako nisu preciznije određeni prostorno ni vremenski, doimaju se aktualnim i u tom smislu vezanim za izvanknjiževnu zbilju. (Plejić Poje, 2012: 65) Nova vremena uništila su slast vode vinom. Pjesnički subjekt se zapitkuje što se dogodilo s vodenom slasti da su je zamijenili vinom. Kada je čovjek pijan, gori je od zvijeri, nema spokoja ni sna i smrdi: *Vaj vodo studena, jur gubim svies moju, / što nova vremena stlačiše slas tvoju! / što gorko toliku jadovna poraza / himbenos človiku u vinu pokaza? / kako zvier od gore ter človjek kad je pjan, / prijati ne more pokoja ni tih san. (Vetranović, 1871: 10)*

Vetranović nije napisao ni jednu pjesmu protiv žena, ali budući da su njegove pjesme žanrovski raznovrsne, ponekad je znao uzeti i ženu „na zub“, ponajprije zbog pretjerane sklonosti prema raskoši. (Plejić Poje, 2012: 44) Pjesnički subjekt žali za danima kada žena nije poznavala vreteno, kada se nije tkalo zlato i svila, veo i koprena, niti su se nizali biseri, kada se žena nije oblačila previše raskošno: *Još višnji bože moj, vaj meni vaj meni, / što minu vrime toj i oni dni blaženi, / kad žena vretence ne bješe poznala, / ni tanko predence na klupko smotala; / kad žena ne znaše razboj ni brdila, / niti se veo tkaše, ni zlato ni svila; (Vetranović, 1871: 10)*

Nakon nabranjanja uzroka kvarenja *zlatnoga doba* slijedi komentar u kojemu se govori da je svijet obujmio pakleni nespokoj. Čudi se kako je nastala ta raskoš i kako Bog to može trpjeti. Motiv pretjerane raskoši može biti vezan uz razmetljivu dubrovačku vlastelu zbog čije je pretjerane raskoši u Vetranovićevo vrijeme vlast donijela odluku o ograničavanju luksuza.

⁶ Cerera (latinski Ceres), staroitalska božica plodnosti zemlje, žetve i poljodjelstva. http://hr.wikipedia.org/wiki/Cerera_%28mitologija%29 (stranica posljednji put posjećena 23. 02. 2015. u 10:43)

(Plejić Poje, 2012: 65) Iako je Vetranović često određivan kao kršćanski moralist, u ovoj se pjesmi izravno ne osuđuje proročnost i grešnost, nego njihovo ishodište projicira u antički mit o propadanju zlatnoga doba. (Plejić Poje, 2012: 66) Ipak, mit o zlatnom dobu u renesansi uključuje i kršćansku vertikalnu. Idiličan početak, koji predstavlja *zlatno doba*, narušava se ljudskim grijesima, te je tako čovjek sve bliže paklu. U kršćanskoj verziji to bi moglo značiti da je čovjek kada se rodi čist, nevin i bez grijeha, a da svojim načinom života ugrožava tu čistoću i okreće se grijehu.

5.2.2. Drugi Remeta

Za razliku od *Prvoga Remete*⁷, koji je bio duhovit i autoironičan, ali nevažan za satiričku književnost, *Drugi Remeta* ponekad se nazivao „jetkom bukvicom“ očitanom „dubrovačkim pokvarenjacima“. Jedni su ga smatrali maskeratom, a drugi su tvrdili da je riječ o propovijedi. (Plejić Poje, 2012: 66) Tako, na primjer, Branko Vodnik u *Povijesti hrvatske književnosti* kaže da oba *Remete* nizom smiješnih prizora podsjećaju na maskeratu. Također, Vodnik ističe da je *Remeta* najoriginalnije djelo dubrovačko-dalmatinske književnosti 16. stoljeća. (Vodnik, 1913: 148)

Drugi Remeta napisan je u četiristo šesnaest osmeraca uobličениh u osmeračke katrene. Riječ je o monološkoj pjesmi u kojoj govornik kao moralni autoritet predstavlja kolektiv. (Plejić Poje, 2012: 66) Remeta se brine o sudbini svojih slušatelja te ih poučava, opominje i kori zbog grijeha. Nije važan kao osoba, nego je važno ono što on kao glas nekoga općeg, nadindividualnog razuma ima reći ljudima među koje je došao. (Pavličić, 2006: 91) Vetranović je pisao žanrovski mješovite pjesme oblikovane različitim postupcima. Budući da se u *Drugome Remeti* pojedinac obraća kolektivu s moralno-didaktičnom nakanama, takva komunikacijska situacija podsjeća na propovijed, pa bi se zato *Drugi Remeta* mogao nazvati satiričkom pjesmom s elementima propovijedi. (Plejić Poje, 2012: 67)

Varijacijom motiva *mors nivelatrix* i *memento mori* sučeljava se prostor eshatološkoga s prostorom ovozemaljskoga. (Plejić Poje, 2012: 67) U pjesmi dominiraju dvije velike teme: neminovnost smrti koja sve uništava i poroci zbog kojih ljudi upropaštavaju svoje zagrobne izgledе. (Pavličić, 2006: 92) Tako se i pjesma sastoji od dva dijela: u prvome dijelu govori o smrti, a u drugome o dominantnim porocima vremena. Pjesnički je subjekt napustio svoju špilju u pustinji i otišao širiti riječ Božju. Govori da će blažen biti onaj koji bude živio prema

⁷ Remeta (grč. eremites) pustinjak. <http://onlinerjecnik.com/rjecnik/strane-rijeci/remeta> (stranica posljednji put posjećena 23. 02. 2015. u 10:44)

njegovim riječima. Došao je podsjetiti čovjeka da je sve zemaljsko prolazno, da ništa od materijalne imovine ne može ponijeti u zemlju. Nije mu jasno zašto čovjeku materijalno bogatstvo i zemaljska slava predstavljaju toliku važnost, ako će ionako umrijeti. Spominje i smrtnost tijela, o kojemu se čovjek toliko brine, a ono će završiti pod zemljom s *repatim zmijama, guštericama i žabama*. Trudi se uplašiti primatelja da bi postigao svoj cilj, a to je briga za dušu i duhovno. U drugoj polovici 14. stoljeća u likovnim umjetnostima i u književnosti pojavljuju se prizori oronulosti, raspadanja i truljenja tijela. (Janeković Römer, 2012: 132) Takvi prizori mogu se vidjeti i u ovoj pjesmi, u kojoj se detaljnim opisom truljenja tijela, pokušava navesti čovjeka da se konačno počne brinuti o čuvanju duše: *Tuj ćeš vidjet svoje lica, / gdi su sa svieh strana / od jadovnieh gušterica / i od zmija ogrizana!* (Vetranović, 1871: 30) *ner razmišljaj te žalosti, / s tomem družbom gdi ćeš leći / i u smradu i u tamnosti. / Gdi će oči i zenice / u tom smradu sve isteći, / u kieh se će gušterice / i repate zmije leći. / Još kad ležeš na dno groba, / u tom tielu neće biti / toli mala čljana i zgloba, / ki se neće rastvoriti.* (Vetranović, 1871: 31)

Najopsežniji dio u pjesmi posvećen je raskošnom opremanju tijela i detaljnom opisu raznih dijelova odjeće. Remeta kritizira raskoš i ukrašavanje tijela. Kritika raskoši vezuje se uz kršćansko shvaćanje prema kojemu čovjek treba odbaciti materijalno i posvetiti se duhovnomu. Obrača se oholosti koja je nastala zbog zlata i svile i govori joj neka prođe grobljem i vidi što je učinila. Sve što je čovjek stekao na zemlji i čime se kitio ne može ponijeti sa sobom, jer tamo gdje odlazi, to mu ne treba. Čemu onda svila, parfemi, zlato, dijamanti, prstenje i kruna kad tijelo u zemlju odlazi golo. Postavljanjem gomile retoričkih pitanja ističe se apsurdnost materijalnoga. Pjesnički subjekt predlaže život u siromaštvu i „lošim haljinama“, jer tako čovjek ne mora brinuti o svojoj imovini, nego svoje vrijeme može posvetiti Bogu: *Čemu biser, čemu svila, / čemu zlato toj se dere, / pokli tužna naša tila / kako ponor zemlja dere? / Čemu biele rukavice / i od moska miris liepi, / ali voda od ružice, / čiem vas djaval tako slipe?* (Vetranović, 1871: 31) *Što li vise u taštini / na vašemu grlu i vratu / diamanti i cafini, / pripleskani svi u zlatu;* (Vetranović, 1871: 32)

Nakon podužega dijela o raskošnom odijevanju slijedi zanimljiviji dio u kojemu se prozivaju određene društvene skupine i zanimanja kojima se bave. Pjesma opisuje društvenu zbilju, nastojeći pokriti razne vrste društvenih odnosa. Nabraja razne tipove relacija koje su ljudima važne i predstavljaju neko postignuće, poput moći i ugleda, a koje smrt razara i poništava. (Pavličić, 2006: 86) Tako, na primjer, Remeta proziva bogataše zbog škrtosti, suce zbog potkupljivosti i trgovce zbog lakomosti jer ne žele pomoći sirotinji, a sva njihova stečevina ionako će završiti kao pepeo. Uporabom motiva mrtvačkoga plesa i slike groblja

kao ogledala ljudskoga života, jasno se predočuje jednakost ljudi u smrti. (Janeković Römer, 2012: 133) Prilikom spominjanja lakomih trgovaca, kao i u pjesmama o lakomosti, govori o hladnoći i vrućini u zemljama kroz koje prolaze, o gusarima koji ih kolju i gladi koja ih čeka. Zapitkuje se znaju li da kopajući zlato, kopaju sebi smrt. Osuđujući bogataše zbog škrtosti, govori o škrinji punoj haljina koje ne žele razdijeliti, a izgrist će ih *crne grinje*. Sirotinji ne želi ništa dati jer ih nije briga za dušu: *Pritili ste i bogati, / nu se na vas željno tužu, / za-č nećete ništa dati / ni za boga ni za dušu.* (Vetranović, 1871: 34) Suci se „tope“ u mitu, a ne boje se Boga i smrti: *U mitu se vi topite / i mitom se zakladate, / a boga se ne bojite / i smrti se ne nadate.* (Vetranović, 1871: 34) Trgovce osuđuje zbog njihove nezasitnosti i vječne želje za putovanjima: *O trgovci lakomiti / ke lakomos vajmeh čini / druge sviete nahoditi / brodeći se po pučini: / što lakomos taj vas vlada / ter sve kopno ter sve more / i od istoka do zapada / obhodite polja i gore?* (Vetranović, 1871: 35)

„Satira na račun korumpiranih sudaca i bogatih koji ne žele pomoći sirotinji mogla bi se čitati i kao moralna i socijalna kritika, ali i kao politička“, tvrdi S. P. Novak (1997: 263), „jer je u domeni vlasti da se brine o funkcioniranju pravnoga poretka i dobrobiti svojih građana.“ (Plejić Poje, 2012: 70) Vetranovića su sugrađani smatrali pjesnikom i moralnim autoritetom, a povjesničari su često njegove pjesme nazivali propovijedima jer moraliziraju i dociraju. Međutim, propovijedi nastaju u posve drugačijemu kontekstu i iza njih stoji drugi tip autoriteta, a također je i književnost u doba renesanse bila odvojena od vjerskih obreda. (Plejić Poje, 2012: 70)

5.3. Pjesma protiv izvanbračne djece

5.3.1. Pjesanca spurjanom

Ova pjesma vrlo je neobična za Vetranovića jer su se njegove pjesme uglavnom odnosile na pokvarenost vremena, moralnu degradaciju i osuđivanje lakomih trgovaca i škrtih bogataša. (Plejić Poje, 2012: 70) Lahorka Plejić Poje naziva ju iznenađujućom, što uistinu i jest jer se njome napada nahočad. Kao i većina do sada analiziranih satira, i ova satira je monološka, pisana dvostruko rimovanim dvanaestercem s pjesničkim subjektom u prvom licu jednine. Ispjevana je u sto pedeset i četiri stiha. Počinje *ex abrupto*⁸, što je uobičajeno za

⁸ Ex abrupto (lat.) odjednom, smjesta, bez pripremanja. <http://www.hrleksikon.info/definicija/ex-abrupto.html> (stranica posljednji put posjećena 23. 02. 2015. u 10:50)

satire, ali ne i za Vetranovića. (Plejić Poje, 2012: 71) Napad pjesničkoga subjekta je izravan, bez opsežnih refleksija, kataložnih i molitvenih dionica koje su uobičajene za Vetranovića. (Plejić Poje, 2012: 71) Pjesma počinje vrijeđanjem izvanbračne djece. Pjesnički subjekt ne razumije zašto bi se trebalo hraniti, njegovati i odgajati kopilad. Postavlja retorička pitanja kojima se čudi zašto je nahočad uopće stvorena kada je puna zlobe: *Ja ne viem za što se pristoji, / vaj da vas sviet hrani, njeguje i goji? / (...) / Ki vas vrag objavi i sazda na sviet saj? / Čudi ste opake ter vaša utroba / od muoca i od maske puna je svieh zloba.* (Vetranović, 1871: 226)

U pjesmi su česti vulgarizmi, proklinjanja i svađalački ton. Pjesnički subjekt izvanbračnu djecu često naziva pogrđnim imenima i uspoređuje ih sa životinjama i sotonom te ih tako demonizira. Ona su *đavolje sjeme* koje se prodaje za malo dinara, ali koju nitko ne želi kupiti jer smrde kao *stog buništa*: *I ako se kad godi, o pokrovni vrazi, / u rietko prigodi, da ste vidjet blazi, / (...) / I u svem se poznavo, o višnji bože moj, / koga je narava đavolje sjeme toj. / Vrla je narava, ter meu sve ostalo / vazda se prodava dinara za malo; / pod nebom na sviet saj nu ne može biti / trgovac vajmeh taj, tko će ga kupiti. / Za što je za ništa, za-č ga svak pogrđi, / kako stog buništa tugljivo ki smrdi; / nit ga tko kupuje, za-č gdje se nahodi, / željno s(v)e tuguje i žalos provodi.* (Vetranović, 1871: 227 - 228) Svoju mržnju prema izvanbračnoj djeci pjesnički subjekt postiže i proklinjanjem, govoreći da se njihovo *zlo sjeme* uništi. Dodatnu oštrinu kletve postiže zapovjednim tonom koji kletvu čini snažnijom i uvjerljivijom: *Tiem Himen blaženi, ako se može riet, / kopile proženi pod zemlju na on sviet; / a pravi pir ljubi svaki čas i vrieme, / neka se pogubi do trage zlo sjeme;* (Vetranović, 1871: 228)

Prilikom usporedbe sa životinjama, nahočadi se pridaju negativne osobine. Uspoređuje ih se sa zmijom koja jezikom truje sve oko sebe i tako narušava mir: *ni od ljudi ni od boga još stida ne imate, / gdje ljuto svakoga jezikom badate; / i gdje mir čujete, naliepom od zmije / iskrnjieh trujete, da se mir zabije.* (Vetranović, 1871: 227) Vrijeđa ih se, govoreći da ih nitko ne želi zbog njihove ružnoće. Uspoređuje ih se i s jeguljom: *I pasju tu lavu na sviati nitkore / za rep ni za glavu uhvatit ne more; / za što je pužljiva, kako no jegulja / i većma tugljiva neg pusta godulja.* (Vetranović, 1871: 228)

Budući da se pjesnički subjekt koristi različitim načinima vrijeđanja izvanbračne djece, od uporabe kolokvijalnih izraza do usporedbe sa životinjama i đavlom, nije neobično da se, prikazujući ih nepoželjnim, koristi alegorijom. Govori da je na njivi gdje je posijana najljepša pšenica, vrag upleo svoje prste i posijao korov koji se razmnožio i koji je za ništa. Iako značenje alegorije nije u potpunosti jasno, moglo bi se shvatiti na sljedeći način: izvanbračna djeca predstavljaju korov koji je štetan, što znači da su i ona sama štetna. Budući

da se izvanbračnu djecu cijelom pjesmom želi prikazati kao *đavolje sjeme*, jasna je usporedba s korovom kojega je posijao đavao: *Druge mi ne lipše još š njega tužice, / gdje njivu najlipše posijah pšenice, / i bješe to žito u njivu sijano, / i svietlo i čisto po zrno izbrano: / nu djaval pakleni na kog cvilim ja, / svu vratom tu meni njivicu posija, / ter mi se ne rodi pšenica taj čista, / ner se vrat rasplodi, koji je za ništa;* (Vetranović, 1871: 228)

Iskaz pjesničkoga subjekta mogao bi referirati na njegovo osobno iskustvo, odnosno na to da bi pjesma mogla biti odgovor na neke stvarne napade na autora. Marin Franičević navodi da je pjesma zapravo upućena Dubrovčanima (Franičević, 1983: 345), dok Antun Pavešković smatra da Vetranović, ne želeći napasti vlastelu, napada posljedice njihova grešna ponašanja. (Plejić Poje, 2012: 73) Međutim, to su samo neke od pretpostavki. Kako bilo, do takvih zaključaka moglo se doći na temelju stihova u kojima pjesnički subjekt govori da je uzrok njegovu tužnomu životu *đavolja struka* koja je na vlasti i koja ga proganja: *A nitkor ne zna toj, ner tko je u tuzi, / kako no život moj, ki željno prosuzi, / gorčije od jada, od truda i od muke, / tužna rad nesklada od djavlje te struke, / kojoj bi dana vlas, a ne viem od koga, / da mene svaki čas progoni neboga.* (Vetranović, 1871: 228)

„*Pjesanca spurjanom* sadrži emocionalne iskaze za kakve u dubrovačkoj renesansnoj književnosti nema prikladnoga žanra, no nema ni ključa prema kojem bi se ona dala preciznije odrediti te njezino tumačenje ostaje otvoreno.“ (Plejić Poje, 2012: 74)

5.4. Političke satire

Svoje razorne političke analize Vetranović je pisao u trećem i četvrtom desetljeću 16. stoljeća, u doba velike europske krize. Vetranović je bio pjesnik tuđe propasti i nju je osjećao kao svoju, a širom domovinom shvaćao je čitavo zapadno kršćanstvo. (Prosperov Novak, 2003: 47)

Politička satira izazvana je teškim suvremenim događajima, koji su zlokobno utjecali i na sudbinu Dubrovčana. Omiljena tema tadašnje političke satire bila je napredovanje Turaka zbog nesloge kršćanskih vladara. Ukoliko Vetranovićevi pjesnički tekstovi nisu bili vezani za neke poznate događaje, poput *Pjesance u vrieme od pošljice*, koja govori o haranju kuge ili *Pjesance slavi carevoj*, koja je nastala nešto prije pada Klisa, ne daju nam podatke o vremenu nastanka. (Kolumbić, 1980: 200)

U više pjesanaca (*Pjesanca gospodi krstjanskoj*, *Pjesanca slavi carevoj*, *Pjesanca Latinom*, *Pjesanca u vrieme od pošljice*, *Tužba grada Budima*) Vetranović se doima kao

svojevrsan razrađivač Panonijskih teza o zapadnim vladarima, ali u novim okolnostima jer je opasnost u njegovo doba porasla. (Švelec, 1998: 23)

„Aktualne povijesne i političke teme hrvatski humanistički pisci oblikuju najčešće u govore, književni oblik koji ima svoju specifičnu retoriku i jasno izraženu komunikacijsku funkciju koju možemo nazvati apelativnošću. Svi se humanistički govori nekome obraćaju i traže od adresata direktni angažman u određenom političkom problemu. Ta apelativnost, uvlačenje drugog u komunikacijski lanac i zahtijevanje njegova angažmana osobina je i hrvatskih povijesnih epova 16. i 17. stoljeća.“ (Fališevac, 2007: 192) Cjelokupna Vetranovićeva politička poezija apelativne je naravi, upućena raznim svjetovnim i crkvenim poglavarima. (Fališevac, 2007: 192) Apelativnost se može objasniti i humanističkim shvaćanjem o mogućnosti djelovanja na drugog, vjerom u nužnost angažmana u političkoj zbilji, kao i humanističkom idejom o mogućnosti promjene svijeta. (Fališevac, 2007: 193)

5.4.1. *Pjesanca u vrijeme od pošljice*

Slobodan Prosperov Novak Vetranovića naziva „pjesnikom boli“. Kaže da je bol za njega temeljno stanje duše i najčišći poticaj poeziji, pa je posve logično što se taj nosivi osjećaj njegove poezije često smještao u okvir opisa stvarnih bolesti. Prema Prosperovu Novaku, za Vetranovića je to stanje koje dramatično pomaže zemlji da prestane ignorirati nebo, stanje koje u čovjeku najprije budi misao na vječnost i koje ga tjera da svakom novom prigodom svodi svoje životne račune. Zato je Vetranovićeva *Pjesanca u vrijeme od pošljice* inventura stvarne kuge koja je 1527. poharala Dubrovnik. (Prosperov Novak, 1997: 248)

Pjesma *Pjesanca u vrijeme od pošljice* je vrlo opsežna monološka pjesma, napisana u šesto šesnaest dvostruko rimovanih dvanaesteraca. Riječ je o pjesmi koja je napisana za vrijeme epidemije kuge. Milorad Medini u svojoj *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* kaže da Vetranović u svojim pjesmama često upotrebljava invokaciju, što se može primijetiti i u *Pjesanci u vrijeme od pošljice*, za koju kaže da je više od polovine pjesme pusta invokacija. (Medini, 1902: 174) Pjesnički subjekt obraća se *leutima, elikonskoj družbi, vilama, satirima, morskim sirenama, Arionu, gusarima, pastirima, Orfeu, gospojama, biljkama i životinjama* da poslušaju njegovu žalosnu priču. Prilikom obraćanja biljkama i životinjama, pjesnički subjekt očekuje da priču, osim što trebaju poslušati, trebaju i prenositi. Nakon što je sve naveo da poslušaju ono što će reći, opisuje ljepotu mladosti i života, dok nije zavladao kuga i sve uništila. Prisjeća se mrtvih i govori o jednakosti svih pred smrću.

Svako stvorenje, sve životinje i biljke, hvale i slave Boga i pred Njim nice padaju, a čovjek ne slavi Boga, svoga Stvoritelja. Pjesnički subjekt pokušava omekšati srce grešnika i govori mu da se obrati jer doći će vrijeme kada se čovjek neće moći pokajati za zlo koje je učinio. Zbog čovjekove tvrdoglavosti i nenaklonosti Bogu, njegovo srce naziva *mramornim, ledenim, jadovnim* i *kamenim* jer u njemu nema mjesta za Boga: *O srce mramorno, vaj srce ledeno, / o srce jadovno, vaj srce kameno, / što se saj led i mraz u tebi njeguje, / ter boga i božju vlas priklono ne čtuje?* (Vetranović, 1871: 77)

Posljedica ignoriranja Boga je kazna koja je poslana u obliku kuge. Pjesnički subjekt prizivao je Božju kaznu jer smatra da čovjek zbog svoga ponašanja to zaslužuje. Upotreba motiva iz kasnosrednjovjekovne lirike, koji su uklopljeni u kršćanski prijekor grijeha, nema izrazitiji satirički prizvuk. (Plejić Poje, 2012: 94) U posljednjem dijelu pjesme u kojemu se personificira *Latinka*, odnosno Italija kao država koja treba biti uzor kršćanima, a koja je zapravo grešna, pjesmi se pridaje satirička nota. Pjesnički subjekt kritizira *Latinkinu* oholost jer ne mari za Božju moć i vlast. „Kritika proizlazi iz proturječnosti između aktualnoga stanja – ratova, stranačkih sukoba, potkupljivosti i pokvarenosti Crkve – i predodžbi o talijanskom prostoru kao prostoru drevnih vrednota i kolijevci kršćanstva.“ (Plejić Poje, 2012: 94) Kako bi što bolje prikazao grešnost *Latinke*, govori da je *ona stontina*⁹ *smrdeća svieh grieha i zala* te tako zapravo, prikazuje opreku između onoga što ona treba biti – drevna kolijevka kršćanstva, i onoga što jest – kolijevka grijeha. Također, govoreći kako je grijeh da tolika ljepota bude u *gnusnu*¹⁰, pokazuje važnost unutarnje ljepote, odnosno, gledajući s kršćanskoga stajališta, važnost duhovnoga. Pokazuje ljepotu i grešnost kao inkompatibilne vrijednosti: *Za-č tvoje neharstvo i tvoja oholas / ne haje božanstvo ni božju moć i vlas, / i ti si najveća na sviati ostala / stontina smrdeća svieh grieha i zala; / i taj smrad u tebi, ki se je uplodil, / bogu je na nebi i svetiem dotrudnil; / žalosti i tuge ter neće lipsati / od glada i kuge i boja i rati. / A sama čini sud, hoće li na sviati / od tebe tolik trud višnji bog podnieti; / za-č se ne pristoji, za što je grjehota, / u gnusnu da stoji taj tvoja ljepota.* (Vetranović, 1871: 79 – 80)

Na kraju pjesme, pjesnički subjekt zaziva nevolje da zaposjednu *Latinku* zbog njezinih grijeha. Neka svojom patnjom, odnosno svojim suzama, opere i njegove grijehe. Onaj tko griješi, zaslužuje i patiti jer je okaljao čistoću grijesima. Kao kršćanski uzor, za počinjene grijehe zaslužuje kaznu: *i usta otvori, oh, neka u pjesni / jezik moj govori tolike boljezni, / koje te čekaju za grieha i zlobe, / u suzi i vaju da tebe oznobe. / Za toj nie za ništa od mene rič*

⁹ Stontina – možda stentina, od tal. stento – jad, čemer, nevolja. <http://www.scribd.com/doc/167452519/Arvacki-recnik#scribd>, str. 127 (stranica posljednji put posjećena 11.3.2015. u 11:00)

¹⁰ Gnus (gnjus) – nečistoća, prljavština. <http://www.scribd.com/doc/167452519/Arvacki-recnik#scribd>, str. 32 (stranica posljednji put posjećena 11.3.2015. u 11:05)

ovaj, / ner ti se naviešta očiti plač i vaj, / neka pak ne mož reć Latinka neboga: / ne mogoh ljubav steć ni milos od boga, / ter ne bi nikoga pod nebom na sviati, / da moj plač prie toga i žalos naviesti, / ter bih zled parjala, velmi se boleći / i moj grieh oprala suzice roneći. (Vetranović, 1871: 81)

Posljednji dio pjesme, u kojemu se apostrofira *Latinka* i koji odudara od ostatka pjesme omalovažavanjem, pokudama i zlobnim proročanstvom kojima se proizvodi agresivan i uvredljiv ton, mogao bi stajati kao samostalna satira. (Plejić Poje, 2012: 96) Svojom oštrom kaznom koju izriče *Latinki*, potvrđuje da je riječ o satiri.

5.4.2. Pjesanca slavi carevoj

Za pjesmu *Pjesanca slavi carevoj* Lahorka Plejić Poje kaže da je to satira koja nije uperena protiv adresata iz naslova. Franjo Švelec svrstava ju u skupinu satiričkih tekstova s izrazito političkom dimenzijom. U takvim pjesmama osuđuje se nesloga zapadnih vladara koja omogućuje Turcima nesmetano prodiranje u srednju Europu. (Švelec, 1990: 108)

Kao i *Pjesanca u vrijeme od pošljice*, i ovo je opsežnija monološka pjesma pisana dvostruko rimovanim dvanaestercem. Pjesnički subjekt na početku pjesme poziva na slušanje. Želi da svako stvorenje poslušaj njegovu *grozno cviljenje i tužni nepokoj*. Pri tom je mislio na različite prirodne elemente poput mjeseca, zvijezda, planina, gora, rijeka, mora, kamenja, lugova, dubrava, zvijeri i ptica. Čak se obraća i vlatima trave da ga poslušaju, a zemlju moli da se združi s njegovim tugama i da zajedno mole Boga da ih utješi. Također, obraća se Bogu da na pravi put okrene ljude koji su *rimsku gospodu*, misleći na Rim odnosno Katoličku crkvu, stavili pod svoju vlast te tako najavljuje jednu od tema o kojoj će se govoriti u pjesmi: *da strašno ne sudi, ner svojom ljubavi / na sviati zle ljudi na pravi drum stavi, / ki misal svu svoju staviše u oholas, / da rimsku gospodu pod svoju stave vlas(...)* (Vetranović, 1871: 42)

Pjesnički subjekt smatra da bi Katolička crkva trebala moliti za oprost grijeha grešnicima, oplakivajući njihove grijehe, jer to je svrha njezina postojanja. Međutim, on je to učinio pozivajući sva stvorenja da s njim oplakuju. Ne želi pozivati muze u pomoć, nego zaziva kršćanskoga Boga. Moli ga da njegovu jeziku da takav dar da može opjevati i požaliti *rimsku gospodu* i zlobne ljude koji se tope u grijesima zbog kojih slavni car proljeva kršćansku krv: *neka mi daruješ grješniku tolik dar, / da rimsku gospodu u pjesmi požalim; / da milos još stečem pri tvojoj milosti, / prie smrti da rečem jadovne žalosti / od ljudi pozlobnieh, ki po zlom zakonu / tope se u griesah, svaki čas i tonu. / Za koju vajmeh stvar, uzrokom zlieh ljudi, / proljeva slavan car krstjansku krv svudi.* (Vetranović, 1871: 44)

U izdvojenim stihovima mogla bi se iščitati tema pjesme – kršćanski grijesi kao uzrok turskih prodiranja, pokolja i osvajanja. Međutim, u skladu s tim moglo bi se govoriti i o ironiji naslova. Pohvalom turskoj snazi motivira se govor o grešnim kršćanima, a osudom grešnih kršćana iskazuju se frustracije zbog turskih osvajanja. (Plejić Poje, 2012: 92 - 93) Kada pjesnički subjekt nabraja grešne kršćane, govori o geografskim prostorima koje je car zauzeo. S nabranjem geografskih prostora kreće od sjeverne Afrike preko Male Azije, Crnoga mora do Balkana. Govori da su sami stanovnici tih prostora krivi za turske progone zbog svoje nevjere odnosno nevjerovanja u Boga: *Ni car vas ne odtjera, ni car vas ne dobi, / ner vaša nevjera takoj vas oznobi! / ter se ste stanili pod lavom svi sade, / za-č niste shranili ni vjere ni pravde, / krstjanstvo ter plače s nevjere te vaše, / i rimske polače u tuzi ostaše.* (Vetranović, 1871: 46)

Najviše se zadržava na apostrofiranju Klisa (Plejić Poje, 2012: 92), za koji kaže da je jedini ostao od hrvatskih gradova koji Turci nisu osvojili, ali na koji *s potaje obtieče biesan vuk*. Obraća se i Dubrovniku koji vjerno služi Turcima i koji car ljubi i kojemu se svi klanjaju pa je zato povlašten. Pjesnički subjekt se boji da njegov grad, Dubrovnik, ne izgubi slavu zbog svojih grijeha, raskoši i oholosti. Savjetuje Dubrovniku da se ostavi grijeha i služi Bogu: *Dubrovnik slabi grad jošte se njemu tač / od mnogo liet do sad postavi u harač, / i služi mu vjerno, vazda je vjeran bil, / ter gojno i mirno počiva pod svoj kril. / I Turci ki znaju, koli ga ljubi car, / svi mu se klanjaju, scieneći dragu stvar.* (Vetranović, 1871: 49)

Nakon što pjesnički subjekt prekori Dubrovnik zbog raskoši, obraća se Veneciji, jednako uvredljivo kao u *Orlači riđanki, rečeno u Blatu ribarom*. Lahorka Plejić Poje apostrofu Venecije smatra najoštrijom satiričkom dionicom u pjesmi zbog njezina zajedljiva i uvrjedljiva tona. Pjesnički subjekt vrijeđa Veneciju, govoreći da je lijena da bi se suprotstavila Turcima. Neka se ne uzvisuje govoreći da vlada morem, nego neka se naoruža i sama stane u svoju obranu. Kritizira njezino ponašanje zbog kojega ljudi sa svih strana smatraju da more nije njezino, nego tursko. Provocira ju postavljanjem retoričkoga pitanja je li to njena čast, misleći na sramotu, da car s istoka prisvoji, zauzme ono što je njezino: *Za-č ljudi govore po svieti svieh strana, / da tvoje nie more ner da je Otomana. / To li je tvoja čas, da Otoman s istoka / posvoji tvoju vlas od mora široka? / Za-č ležiš u bludu, za toj te svak huli / a glavu i kudu slavan ti car guli.* (Vetranović, 1871: 50)

Mletački stav prema Turcima i nemogućnost da im se sami suprotstave, pjesničkoga subjekta odvede do motiva nesloge *kokota* i *orlova*: *A tebi, vaj, samoj ne grede od ruke / odtjerit na stan svoj lavove i vuke.* (Vetranović, 1871: 51) Metaforični prikaz Francuza i Nijemaca kao kokota i orlova ukazuje i na razlike koje se prave među kršćanima. Budući da

ova satira nije protiv Osmanlija, nego protiv *krstjanske gospode* čija nesloga i zloba omogućuje Osmanlijama nesmetano osvajanje, za osudu hrvatskih i ugarskih kršćanskih vladara koristio se manje oštrom kritikom za razliku od Mlečana, Francuza i Nijemaca, koje je izravno osudio za osmanlijske pothvate (Plejić Poje, 2012: 93): *Ter se sad krvave za zledi za naše / krstjanske države, ke u tužbi ostaše; / jošte se izdaju meu sobom pritužni, / a Turkom ostaju robovi i sužni. / Za toj se veseli slavni car otmanski, / ki drugo ne želi, ner nemir krstjanski.* (Vetranović, 1871: 51)

5.4.3. *Pjesanca gospodi krstjanskoj*

Za razliku od većine do sada analiziranih pjesama, *Pjesanca gospodi krstjanskoj* je kraća pjesma, napisana u sto četrdeset i dva dvostruko rimovana dvanaesterca. Naslovom pjesme određuje se njezin adresat, a to su *kršćanska gospoda*. Lahorka Plejić Poje smatra da je riječ o aktualnoj temi jer se u pjesmi aludira na onodobne unutareuropske sukobe i borbe za prijestolja. (Plejić Poje, 2012: 91) Pjesma započinje bestijarijem koji opisuje četiri životinje – lava, sokola, orla i pauna. One predstavljaju vladare i njihovu nadmoćnost. Bez obzira koliko ove životinje bile hrabre, kreposne, ohole ili lijepe, nijedna ne može izbjeći smrt jer nitko ne živi vječno. Različite životinje, izjednačene istom sudbinom, figuralni su korelat socijalnoj fenomenologiji umiranja, sažetku tradicionalne slike smrti kao premostitelja svih socijalnih, ali i drugih međuljudskih razlika. (Pavešković, 2012: 159) Nakon poučne introdukcije o prolaznosti i krhkosti ovozemaljske moći slijede apostrofe vladara. (Plejić Poje, 2012: 90) Branko Vodnik kaže da se u pjesmi apostrofiraju svi kraljevi koji *sviet pliene i odiru*, proljevaju krv i zbog kojih nigdje nije mir. Vodnik smatra da je to oštar protest protiv oružane oholosti, za mir u smislu evanđeoske ljubavi. (Vodnik, 1913: 151)

U obraćanju vladarima, istočnoga cara pjesnički subjekt naziva *slavom poganskom*, zapadnoga *krunom kršćanskom*, a francuskim kraljevima, banovima i dukama¹¹ postavlja pitanje gdje su im ufanja i odluke: *Istočni vaj care, sva slavo poganska, / zapadni česare, o kruno krstjanska, / o kralji od France, banovi i duke, / gdi vam su ufance i vaše odluke?* (Vetranović, 1871: 38)

Motiv prolaznosti materijalnoga čest je u Vetranovićevim satirama. U ovoj pjesmi uzaludna težnja za ovozemaljskom slavom i materijalnim dobrima prikazana je nizom retoričkih pitanja. Unatoč tome što se u pjesmi spominje nekoliko vladara, osuda nije

¹¹ Duka – knez. <http://www.scribd.com/doc/167452519/Arvacki-recnik#scribd>, str. 23 (stranica posljednji put posjećena 11.3.2015. u 11:09)

usmjerena na konkretne vladare, nego se osuđuje rat, ratovanje i njihovi uzroci. Pjesnički subjekt se pita čemu slava, krepost i jakost od lava, vlast, imanja, bezbroj oborenih gradova, razna materijalna blaga kada će sve to morati ostaviti i umrijeti: *Čemu je iman'je, čemu je slavan glas, / čemu li vladan'je, pokli smrt tlači vas? / Čemu je bez broja gradova oborit / i silom od boja toliku krv prolit? / Čemu je dobiti države tolike / i u harač složiti narode razlike? (...) Čemu su grobovi sa zlatom pengani, / pokli ste robovi, o kralji i bani, / od smrti pritužne, u malo koja vas / jak rob i sužne pod svoju stavlja vlas?* (Vetranović, 1871: 39)

Kao primjer neuzornih kršćanskih vladara, pjesnički subjekt navodi *gospodu Rimljane*. Kaže da su oni vladali svim četirima stranama svijeta, a ipak nisu mogli spriječiti umiranje. Njihove kosti pretvorile su se u prah, imena su im zaboravljena, a natpisi na grobovima jedva se raspoznaju: *A toj su poznali gospoda Rimljane / ki su sviet vladali po sve četir strane; / a gole njih kosti u prah se stvoriše, / ke svojom kriposti vas sviet saj dobiše; / imena od kojih u zabit ostaju, / i pisma na grobieh jedva se poznaju.* (Vetranović, 1871: 39)

Nakon osude Rimljana, pjesnički subjekt kritizira vladanje ostalih kršćanskih vladara. Pjesničkoga subjekta zanima zašto kršćani ratuju i ubijaju nedužne: *Ah je li toj pravo, hoće li toj pravda, / oružje krvavo krstjane da vlada? / Vaj što puk cvielite ter sudom nepravie / države dielite oružjem krvavie?* (Vetranović, 1871: 40) Opominje ih da će jednom doći pred pravedni Božji sud gdje nema mjesta oholosti, sili i vlasti, i gdje će ih stići kazna za počinjene grijehe. Pjesnički subjekt kao uzrok političkim problemima vidi vladarske grijehe. Kao i u većini do sada analiziranih pjesama, moralna osuda prikazuje se s kršćanskoga stajališta prema kojemu uzrok grijeha predstavlja lakomost, odnosno briga za materijalno, a ono uzrokuje međusobna ratovanja zbog kojih trpe svi, a grešnike očekuje kazna na onome svijetu.

„U svijetu u kojemu se visoka politika više ne obazire na kršćanske vrijednosti i norme govorniku ostaje da se, nemoćan pred 'gospodom krstjanskom', čudi svijetu koji ide u smjeru suprotnome od Božjih zakona. Satira je tako prostor čuđenja, zgražanja, komentiranja i oduška.“ (Plejić Poje, 2012: 91) Nemoćnost pjesničkoga subjekta vidi se na kraju pjesme. Nakon opomena kršćanskim vladarima, pjesnički subjekt moli ih da se smire kako bi se narod mogao radovati: *Neka se raduju, neka se vesele, / koji sad tuguju i mira ki žele; / neka se cvilen'je zabude s porazi, / kad vaše smiren'je svietu se porazi.* (Vetranović, 1871: 41)

5.5. Satira protiv gradova

U humanističkoj i renesansnoj književnosti topografija zauzima važno mjesto. Kao što su se pisale pohvale gradovima - *laudatio urbis*, još češće su nastajale šaljive odnosno uvredljive pjesme u kojima su se gradovi napadali. Razlika između pohvala i pokuda gradovima, bila je u tome što su se pohvale pisale vlastitomu gradu, a pokude su bile isključivo usmjerene na druge gradove. Prilikom napada na druge gradove, kako bi ih se prikazalo što uvjerljivije u negativnom svjetlu, Vetranović se poslužio elementima iz usmene borbe riječima (Kekez, 1978: 574 – 575) odnosno elementima usmene književnosti: kletvama, uvredama, prepucavanjima i ruganjem. U hrvatskoj književnosti sačuvano je nekoliko pokudnih pjesama protiv drugih gradova i sve su nastale u Dubrovniku. Mavro Vetranović napisao je tri pokudne, odnosno "proročke" pjesme s istim pjesničkim subjektom: Orlačom riđankom. Naime, riječ je o pjesmama protiv Mletaka, Perasta i Kotora: *Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom*, *Orlača riđanka Peraštu govori* i *Orlača riđanka Kotoru govori pronostik*. (Plejić Poje, 2012: 75 – 76)

Branko Vodnik za *Orlaču riđanku, rečeno u Blatu ribarom* i *Orlaču riđanku Peraštu*, kaže da su to veoma oštre političke satire mjesnoga značenja. (Vodnik, 1913: 150) Po tematici i tonu *Orlače* su ozbiljne i teške. Vetranović ih je mogao poznavati iz talijanske književnosti. (Plejić Poje, 2007: 124) Treba napomenuti da za razliku od *Orlače riđanke, rečeno u Blatu ribarom* i *Orlače riđanke Peraštu*, *Orlača riđanka Kotoru*, iako je politička pjesma jer njezina kazivačica, Orlača, upućuje na lošu politiku, nije satirička zbog toga što su kritika i osuda u njoj posve suspregnute i znatno je blaža od prvih dviju pjesama. (Plejić Poje, 2012: 89)

„Kotorani su kao mletački podanici često napadali dubrovačke trgovačke lađe i zato Vetranović napada njihovu oholost, a obara se na lopovluk i gusarstvo Peraštana kao i na licemjerstvo i kukavičluk glavnog dubrovačkog konkurenta – Venecije. Vjerojatno zbog općeg shvaćanja, koje su Dubrovčani u toj borbi razvili i formirali o svojim susjedima, Kotorane ismijava i Držić u svojim komedijama.“ (Kolumbić, 1980: 125)

5.5.1. *Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom*

„Mavro Vetranović jedini je dubrovački pjesnik 16. stoljeća koji je učestalo tematizirao suvremena politička zbivanja, pa tako i animozitete među jadranskim gradovima.“ (Plejić Poje, 2012: 80) Mihovil Kombol za Vetranovića kaže da se pretvara u čista satiričara kada je taknut u živac svoga rodoljublja, kao u pjesmi *Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom*. (Kombol, 1945: 109)

Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom prva je u nizu pjesama s istim pjesničkim subjektom: Orlačom riđankom. Zbog stihova u kojima se spominje obrana Cipra, pretpostavlja se da je pjesma nastala u vrijeme Ciparskoga rata, znači između 1571. i 1573. godine. (Plejić Poje, 2007: 120) U vrijeme kada Vetranović piše ovu pjesmu odnosi između Venecije i Dubrovnika bili su prilično napeti jer je iz dubrovačke perspektive Venecija bila opasan politički protivnik. (Plejić Poje, 2012: 81) U pjesmama koje su do sada analizirane bilo je riječ o personaliziranom pjesničkom subjektu, dok je u *Orlači riđanki, rečeno u Blatu ribarom* taj zadatak dodijeljen Orlači. Osim pjesničkoga subjekta, naslovom pjesme određen je i unutartekstni adresat – ribari u Blatu. (Plejić Poje, 2012: 81) Što se tiče Orlače riđanke i ribara u Blatu, postoji dosta nedoumica. Naime, ne zna se jesu li Orlača riđanka i ribari u Blatu bili nepoznati Vetranovićevim suvremenici ili se njihovo značenje izgubilo do našega vremena. Također se ne zna je li lik *Orlače riđanke* bio poznat iz nekih drugih tekstova, bliskih Vetranovićevim čitateljima, kao što se ne zna jesu li Dubrovčani Mlečane nazivali *Blaćanima* ili ih je tako zvao samo Vetranović. (Plejić Poje, 2012: 81 – 82) U članku Lahorka Plejić Poje *Vetranovićeva Orlača riđanka rečeno u Blatu ribarom* navodi se značenje riječi *orlača* prema *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*. U rječniku se ne navodi etimologija riječi, ali pretpostavlja se da dolazi od latinskoga *oraculum*, što znači, proročište, proročanstvo. Lahorka Plejić Poje je iz *Akademijina Rječnika* preuzela značenje riječi *riđanka*: pripadnica staroga plemena Riđana; isto što i vlahinja, tj. seljakinja, jer su Dubrovčani od 15. vijeka nazivali pripadnike starog plemena u Crnoj Gori i Hercegovini Vlasima. U članku se još navodi značenje riječi *riđanka* prema tumačenju Zlate Bojović, koja za *riđanku* kaže da je to proročica, sibila – seljanka iz Riđana, stare naseobine iz zaleđa Boke kotorske. (Plejić Poje, 2007: 123)

Lahorka Plejić Poje uvrštava *Orlaču riđanku, rečeno u Blatu ribarom* i u skupinu profetskih pjesama koje kritiku izriču u obliku zlogukog proročanstva, najčešće glasom proročice. (Plejić Poje, 2012: 82) Budući da se u satiričkome pjesništvu pjesnički subjekt

prikazuje kao onaj tko posjeduje i prenosi znanje, proročica, sibila¹², bila je idealan lik kojim bi se to znanje prenijelo jer njoj je pravo na govor i istinitost njezinih riječi zajamčena odozgor. Lik proročice u dubrovačkoj književnosti pojavljuje se samo kod Vetranovića, gdje se ona predstavlja kao kršćanska proročica, koja svoju vjerodostojnost potkrepljuje brojnim iskazima vjernosti Bogu. (Plejić Poje, 2012: 82) Iako se predstavlja kao kršćanska proročica, jer kršćanstvo je kristijaniziralo sibile, Vetranovićeve orlače podrazumijeva i elemente iz poganske kulture. Spajanje kršćanskoga i poganskoga u ranonovovjekovnoj kulturi je uobičajeno, i takav spoj nije neobičan ni za Vetranovića. Međutim, pretpostavlja se da se Vetranović u ovoj pjesmi oslanja i na domaću folklornu tradiciju. Naime, dan kada je orlača primila objavu jest ljetni solsticij, koji se spaja s Ivanjdanom, koji je važan u folklornome kalendaru jer je za taj dan uobičajeno gatanje i čaranje. To možda upozorava da podrijetlo Vetranovićeve orlače treba tražiti i u pretkršćanskim poganskim kultovima. (Plejić Poje, 2007: 126)

Po tipu pjesničkoga subjekta i monološkoj naravi *Orlača* je *Rollengedicht* – pjesma-uloaga. Struktura pjesme je trodijelna. (Plejić Poje, 2012: 83) U prvome dijelu *Orlača* se predstavlja, u drugome pogrđuje Mlečane, a u trećemu hvali Dubrovnik.

U prvih pedesetak stihova u kojima se *Orlača* predstavlja, nalaze se i pohvale Isusu Kristu. *Orlača* kasnije moli Boga da ju prosvijetli kako bi mogla izreći istinu o onomu što je vidjela: *Prosvitli svis moju, čin' jezik da spravim, / naredbu da tvoju po vieke ja slavim; / neka doć na manje ne more svis moja / u vrieme sadanje, što reče rieč tvoja; / i neka ne slažu, (n)er čisto da takoj / na dlaku da kažu, što mi duh reče moj.* (Vetranović, 1871: 213) Za sebe kaže da je vjerno služila Bogu od svoga rođenja i da nije ni vila niti gorska pustoš, nego *vlaška sibila*: *djevstvo sam družila i tebe ridjanka / vjerno sam služila od moga postanka; / a niesam ja vila ni pustoš od gore, / neg vlaška sibila, kako svak znat more.* (Vetranović, 1871: 213)

U središnjemu dijelu *Orlača* se obraća Blaćanima, ali priziva i Srbe, Vlahe i Bugare i ljude različitih društvenih slojeva da poslušaju što će reći. Kada na početku pjesme *Orlača* navodi svoje *vlaško* podrijetlo i priziva različite svjedoke, pokazuje distanciranost od Dubrovnika i Venecije. Takvim odmakom *Orlača* pokazuje da nije naklonjena niti jednoj strani te tako postiže pravo na vjerodostojan i nepristran govor o jednima i drugima. (Plejić Poje, 2012: 83) Prilikom pozivanja na slušanje njezine objave, govori da to što će izreći,

¹² Sibila - označuje proročicu. Riječ je došla iz starogrčkog σίβυλλα, *sibylla*, što znači proročica. Prije su bile vezane uz jedno svetište, kao Delfi ili Pessinos, gdje su proricale pod utjecajem božanstava, izvorno kod htonskih božanstava. Poslije su lutale od naselja do naselja. Homer ih ne spominje, a prvi grčki autor koji ih poznaje u svojim djelima je Heraklit. http://hr.wikipedia.org/wiki/Sibila_%28proro%C4%8Dica%29, (stranica posljednji put posjećena 23. 2. 2015. u 11:07)

iznijet će nevoljko: *vapjen'je sliš moje, ke skladam priz volju, / najliše u pjesni, ke vajmeh na sviati / bez gorke boljezni nie mi moć izrieti,* / (Vetranović, 1871: 213 - 214)

Iako na početku svoje objave govori da ju iznosi nevoljko, to ne potvrđuju njezine kritike, poruge i uvrede kojima se obraća Blaćanima. Osim što izruguje Blaćane, proriče im različite vrste nesreće. Proročica govori za Blaćane da se diče svojom slavom i moći, svojim vladanjem nad morem i zaštitom kršćana, a onda ih ismijava govoreći da je sve to *gola laž dostojna smijehu*. Tomu dodatno pridonosi i usporedba s kokošima: *A što se banite, da more svieh strana / od lupež branite, najliše od pogana, / gola je toj laža i smiehu dostojna / i kako sve tamaša od ljudi prikorna. / Er se od vas razloži, da ste vi Blaćane / opuzle kokoši na daždu oprane.* (Vetranović, 1871: 215)

Također, vrijeđa ih govoreći da su kukavice koje kada se nađu u ratnoj situaciji, boje se baciti koplje i sablje, i okreću se na drugu stranu bježeći od neprijatelja: *Zač vaše korablje, kad ste s kim u rati, / ni kopja ni sablje ne smiete kazati; / stigove gdje turske kad sretu i očute, / jak ždrali i guske smetu se i smute, / bježeći nazada, gdje od straha svieh takoj / krvav znoj propada, čiem shrane život svoj.* (Vetranović, 1871: 215)

Orlača izruguje Mlećane koristeći se vulgarnim kolokvijalnim govorom i oštrim uvredama, kletvama i pogrdama. Inzistiranjem na gomilanju omalovažavajućih usporedbi i uvreda, stvara se zaoštrena, negativno hiperbolizirana slika Mlećana kao ribara u blatu. (Plejić Poje, 2012: 84) Njezine uvrede uvelike prelaze bilo kakvo suzdržavanje kojim se štiti na početku pjesme, vrijeđajući ih ponižavajućim izrazima i dajući im „titulu“ kukavica. Jedna od ponižavajućih uvreda je kada govori da oružje nije za njih, nego žensko vreteno: *er svudi zveči glas po sviati općeno, / da oružje nie za vas, neg žensko vreteno.* (Vetranović, 1871: 216)

Za razliku od Venecije koju se prikazuje kao kukavički grad, Dubrovnik se prikazuje kao slavan i moćan grad kojemu se Mlećani trebaju klanjati. U satirama se često koristi opreka *laudatio*¹³/*vituperatio*¹⁴, a u *Orlači riđanki, rečeno u Blatu ribarom* koristi se kako bi se mogla oblikovati zrcalna slika kojom bi se Dubrovnik i Venecija mogli prikazati što različitijima. (Plejić Poje, 2012: 85) Orlača za Dubrovnik kaže da je slavan i da mu svi daju čast. Zbog njegove vrijednosti svatko ga treba slaviti. Veliča vjeru i hrabrost Dubrovčana: *Od mira tvrdinom slavi se sa svieh strana / i vjerom jedinom oda svieh građana, / najliše mladosti, ka s desna i s lieva / sunčanom svjetlosti u oružju odsieva, / ter se svak snebiva videći gdje takoj / oružje odsieva svjetlosti sunčanoj;* (Vetranović, 1871: 218) Lahroka Plejić

¹³ *Laudatio* – onis, f. [laudo] pohvala, hvala. (Divković, 1997: 588)

¹⁴ *Vituperatio* – onis, f. [vitupero] prijekor, ukor. (Divković, 1997: 1150)

Poje navodi da je Dubrovnik bio sličan Veneciji i da su Dubrovčani oponašali Mlečane te bi se ta ogromna razlika između Dubrovnika i Venecije, kako se navodi u pjesmi, mogla shvatiti kao nastojanje Dubrovnika da se distancira od Venecije. Prilikom veličanja Dubrovnika, Vetranović se služi slavenskom antitezom. (Kekez, 1978: 581) Dok je Mlečane uspoređivao s kokošima i guskama, Dubrovčane uspoređuje s lavovima, vukovima i zmajevima i tako pokazuje njihovu hrabrost, snagu i spremnost na borbu, ali se i prenaglašava njihova vojna sprema. Kaže se da Dubrovčani nisu ribari od *blatske kaluže*, kako se nazivaju Mlečani, nego su gizdavi i hrabri kao vukovi, lavovi i zmajevi: *A što su tornovi u kom su oholi / tač s krunom orlovi i sivi sokoli! / A što su mrnari pod krilom Vlahuše! / Niesu toj ribari od blatske kaluže, / neg toli gizdavi i toli hrabreni / jak vuci i lavi i zmaji ognjeni: / to je vjerna stražica jaki no u zori / istočna danica pastiru u gori; / straža je toj vjerna i složna je ruka / i ljubav zamjerna od mrnar i puka.* (Vetranović, 1871: 219) Ova antiteza nije u cijelosti analogna onoj u epskoj pjesmi jer se postavljene teze ne negiraju posve, nego se negiraju samo u odnosu na Blačane, a potvrđne su glede Dubrovčana. (Kekez, 1978: 581 – 582) Tako slika Mletaka stoji u antitetičkome odnosu spram slike Dubrovnika, što je karakterističan postupak za satire. (Plejić Poje, 2007: 129)

Iako u pjesmi nije naznačeno protiv koga se Dubrovčani ističu hrabrošću i vojnom spremom, pretpostavlja se da je riječ o Turcima. (Plejić Poje, 2012: 86) To se može zaključiti na temelju Orlačina prozivanja Mlečana kao kukavica koje ne znaju ratovati s Turcima i Dubrovčana kao vještih ratnika, što znači da se i pohvala dubrovačke hrabrosti odnosi na ratovanje s Turcima. Neumjerene pohvale kojima Orlača „časti“ Dubrovnik doimaju se naručenima od dubrovačke vlasti i kao podrška njihovu načinu vladanja. (Plejić Poje, 2012: 87)

Za *Orlaču riđanku, rečeno u Blatu ribarom* moglo bi se reći da je primjer satiričke pjesme u kojoj se odstupa od tradicionalnog shvaćanja satire prema kojemu je svrha kritike, osude ili poruge uklanjanje poroka i mana. Zbog toga odstupanja, može se zaključiti da pjesma ne može imati nikakav učinak na Mlečane, nego da može poslužiti kao odušak za kolektivni gnjev ili strah od Mlečana. (Plejić Poje, 2012: 87) Kao što se moglo zaključiti iz citiranih odlomaka Tuberonovih zapisa, prije bi se reklo da se pjesmom samo podržavaju već učvršćene predodžbe i stereotipi o Mlečanima. (Plejić Poje, 2007: 131)

5.5.2. *Orlača ridjanka Peraštu govori*

Kao što je već napomenuto i vidljivo iz naslova, pjesnički subjekt u pjesmi *Orlača ridjanka Peraštu govori* je Orlača. Ona se ne predstavlja jer njezin je lik poznat iz pjesme *Orlača ridjanka, rečeno u Blatu ribarom*. Po oštrini i količini proklinjanja, uz *Pjesancu spurjanom*, ubraja se u „najotrovnije“ satire starije književnosti u Dubrovniku. (Plejić Poje, 2012: 87) Orlača odmah na početku pjesme predstavlja Kotor kao mjesto u kojemu je sve zlo i u kojemu su svi koji ondje žive zli. Vrijeđa ih i dehumanizira, kao što to čini i pjesnički subjekt u *Pjesanci spurjanom*, uspoređujući ih s đavlom i govoreći da su izašli iz pakla: *Medju gorom i gorom jes blizu Kotora / lupeški stan i dom u luci kraj mora; / i gdje je sve zlo toj, svi u zlu seljani / provode život svoj kako psi pogani. / Gdje žena kad rodi, tadaj se može riet, / da djavla izvodi iz pakla na saj sviet; / er niesu razložni, neg su svi po tragu / naravom podložni sotoni i vragu.* (Vetranović, 1871: 270)

Unatoč tome što se u 16. stoljeću Perast razvija kao grad znatne kulture, u njemu je još bilo pojava gusarenja na koje se Vetranović okomio u pjesmi. Osim toga, pozornost mu je moglo privući i to što su Peraštani bili vjerni Mlecima kao njihovi podanici. Kao takvi, pojedini Peraštani katkada su nastupali neprijateljski prema Dubrovčanima. Zbog toga, Vetranović, kao veliki protivnik Mlečana, gleda u Peraštanima neprijatelje. (Foretić, 1980/81: 293 – 294) Ipak, povjesničari književnosti zaključili su da je povod pjesničkom napadu na Peraštane bilo ubojstvo svećenika u crkvi uz benediktinski samostan Sv. Marije na Mljetu koje su počinili peraški gusari. (Plejić Poje, 2012: 88) Na takav zaključak književne povjesničare mogli su navesti stihovi u kojima se Peraštani osuđuju zbog ubojstva redovnika: *Perašte er takoj rad tvoje zle ćudi / i zloba i grieh tvoj na rasap prisudi; / najliše za onu zled, o sjeme proketo, / kim mraše božji red i templo prisveto, / u jezeru na skolju mljetskoga otoka, / u trudnu nevolju od djavljih uskoka.* (Vetranović, 1871: 221)

Već u početnim stihovima Peraštani su uspoređivani s vragom i životinjama te ih se tako demoniziralo kao i izvanbračnu djecu u *Pjesanci spurjanom*. Orlača se koristi niskim i vulgarnim uvredama koje priliče svakodnevnim komunikacijskim situacijama da bi Peraštane prikazala kao zle ljude. Govori da su kao *psi bez duše*, da su *proketo sjeme*, da su *bijesne pasje naravi*, *krvnici* i *opak narod*. Ponižava ih govoreći da nisu pametni, i ujedno ih uspoređuje s Dubrovnikom kojega naziva čestitim: *Er zna bog i sveti, er ste Peraštani / svi male pameti i šupljih moždani, / a dobro poznava Dubrovnik čestiti, / koga si narava, Perašte mahnuti, / gdje nie niedno selo, veliko ni malo, / koje nije dreselo u raspu ostalo;* (Vetranović, 1871: 222) Zbog takvoga Orlačina stava, može se zaključiti da je naklonjena

Dubrovniku jer u svojim usporedbama Dubrovčanima pridaje dobre osobine, a Peraštane prikazuje kao loše i zle. Osim što je to pokazano i u već navedenim stihovima, može se potkrijepiti i sljedećim stihovima u kojima govori da peraštanski smrad smeta i vrijeđa slavni Dubrovnik: *Svak sada čini sud ter pravo rec meni, / je li toj pasja ćud i zlotvor pakljeni, / peraške tej brede, koje su smrad i gad, / smetaju i vriede Dubrovnik slavan grad!* (Vetranović, 1871: 223)

Da bi ih prikazao što nesposobnijima, Vetranović se koristi i narodnom rugalicom, kojom ih ponižava govoreći da su željni komada kruha. „I u narodu je bijeda argument za retoričko uvjeravanje u nečiju ništavnost, lijenost i nesposobnost, navlastito ako je netko toliko nevoljan da i komad kruha želi.“ (Kekez, 1978: 583): *Pravedne dušice, opaki narode, / s boljezni tužice i žalos provode, / rascvilne i plačne velmi se bojeći, / nevoljne i lačne kus hljeba želeći. / A kad bi želuda mogli nać u seli, / bez muke i truda život bi proveli!* (Vetranović, 1871: 223)

Kao i za *Orlaču riđanku*, rečeno u *Blatu ribarom*, za koju je rečeno da više služi kao odušak za kolektivni gnjev ili strah od Mlečana, isto se može reći i za *Orlaču riđanku Peraštu* i Peraštane. Dakle, u objema *Orlačama* pjesnički se subjekt koristi različitim uvredama, rugalicama i proklinjanjima da bi djelovao zastrašujuće na primatelja.

5.6. Satira protiv Crkve

Jedna je od tema koja vuče korijene od mediolatinske književne kulture moralno-etičko srozavanje crkvenih vrhova. Začetnik i nosilac takve tematike je humanist Ludovik Crijević Tuberon. (Švelec, 1998: 24) Svojim *Commentaria suorum temporum*, u jedanaest knjiga, ostavio je izvrsne opise i bitka zapažanja o mnogim kulturno-povijesnim, političkim, geografskim i drugim pitanjima. Franjo Švelec smatra da su tekstovi u kojima se Tuberon obarao na rimskoga papu i visoki kler za Vetranovića bili ohrabrenje, odnosno poticaj. (Švelec, 1998: 25)

Dubrovačka vlast je ograničavala utjecaj Crkve, ne dopuštajući osnivanje župa i dovodeći strance za nadbiskupe, pa su se stoga vjerojatno stišavali i animoziteti koje je ona znala izazivati. (Plejić Poje, 2012: 97) Uzrok izostanka protucrkvene satire mogao bi biti i agresivni nastup Martina Luthera za čije se protivljenje rimskome papi brzo pročulo u cijeloj Europi. (Plejić Poje, 2012: 97)

U tematski razgranatomu opusu Mavra Vetranovića nalazi se jedna pjesma koja se može nazvati satikom na račun urušene Crkve. (Plejić Poje, 2012: 98) Riječ je o pjesmi *Moja plavca*.

5.6.1. *Moja plavca*

Pjesma *Moja plavca* sastoji se od dvjesto dvadeset i dva dvostruko rimovana dvanaesterca od kojih je stotinjak izravno satiričkih. (Plejić Poje, 2012: 98) Kao i većina Vetranovićevih pjesama, i ova je monološka, ispjevana u prvom licu jednine. Pjesnički subjekt izražava brigu oko vlastitoga spasenja, a unutar toga nalazi se alegorična lamentacija o Crkvi. Naime, na alegoričan način prikazuje se lađa koja plovi po moru i koja je pri kraju svoga puta. Lađom koja plovi po nemirnome moru i koja se nema na koga osloniti, aludira se na propalu Crkvu i njezine službenike. (Plejić Poje, 2012: 98)

Vetranovićev odnos prema smrti obilježen je dvama polovima, nadom i strahom. Smatra da će se smrću izbaviti od tijela, bolesti, grijeha i ovozemaljskoga života i sjединiti s Bogom. Trenutak oslobođenja i pročišćenja dočekać će ga kada zauvijek priveže „svoju plavcu“. (Janeković Römer, 2012: 133) Takav stav može se vidjeti na početku pjesme, kada pjesnički subjekt govori da je njegova lađa blizu dolaska na mjesto gdje će se izbaviti svih jada. Njegov put bio je težak. Zna Bog koliko se on trudio i što je sve podnio da bi svoju lađu s velikom ljubavlju napunio izobiljem i opjevao u pjesmi. Međutim, muči ga to što nema kormilara niti dobrih mornara kao ni vješta nautičara da lađa može ispravno ploviti. Lahorka Plejić Poje govori da bi kormilar, odnosno kapetan broda, mogao predstavljati nekoga od crkvenih poglavara – papu, biskupa ili svećenika, kao one koji ne upravljaju Crkvom dobro, odnosno one na koje se narod na može osloniti. Na tako razriješenu alegoriju mogli su je navesti stihovi u kojima pjesnički subjekt govori da crkvu potkradaju crkveni glavari: *kradena i plienjena a sad je za ništa / od svojieh scienjena u svoja godišta, / ter se sad skončava, ni u goju ni u miru / od crkovnieh glava, ke ju sad odiru, / odiru nebogu, da naga zlopatori, / da svoj rod pomogu plačniami dukati.* (Vetranović, 1871: 170)

U pjesmi se nastavlja s osuđivanjem crkvenih službenika nabranjanjem svega što uništava Crkvu kao hram Božji. Kao jedan od uzroka koji uništavaju crkvu navodi se, lupeški način upravljanja Crkvom zbog kojega se zanemaruje duhovno, a „raste“ pohlepa za materijalnim: *Tiem recte za ljubav, čemu se nadate, / crkovnu koji plav lupeški vladate?* (Vetranović, 1871: 171) *Nada sve lie tužu, za-č patrui ni mrnar / ne haje za duđu ni mari niednu stvar, / ne haje ni mari, ner s griehom pribiva,* (Vetranović, 1871: 170) Zbog takvoga

načina vladanja, stradaju i pravedni te pjesnički subjekt zaziva Božju kaznu kojom će Bog uništiti zle, a osloboditi pravedne: *tvoj vajmeh pravi sud gdi trpjet toj može, / ter nećeš poslati s nebesa krvav mač, / da bude poklati svieh, koji griеше tač, / ni tvoju prisvetu desnicu prostrieti, / tuj žilu prokletu da bude podrieti, / neka se do traga pogubi taj žila, / ka u dom od vraga dušice posila; / sirote nejake neka se izbave / od tužbe od take, gdi s plačem borave.* (Vetranović, 1871: 171)

Drugi dio pjesme prožet je molitvama upućenim Bogu za vječnu prisutnost u životu pjesničkoga subjekta. Tim načinom pjesma se udaljava od glavne teme, a i dugom molitvom slabi se oštrina stihova protiv Crkve. (Plejić Poje, 2012: 99)

6. Sinteza

Vetranovićeva sklonost ponavljanju, koju navode neke od književnih historiografija, mogla se primijetiti i u njegovim satiričkim pjesmama. Neki motivi, slike i fraze česti su u Vetranovićevom satiričkom pjesništvu. Kao jedno od obilježja Vetranovićevih satiričkih pjesama, poduži je početak kojim se uvodi u pjesmu. Tako su pjesme započinjale invokacijom (*Pjesanca u vrijeme od pošljice, Pjesanca slavi carevoj*), katalogom izvora znanja (*Pjesanca Plutonu*), bestijarijem i apostrofiranjem vladara (*Pjesanca gospodi krstjanskoj*), nabrojanjem globalnih nevolja ili blagodati prošloga vremena (*Pjesanca lakomosti, Pjesanca: Aurea Aetas*), predstavljanjem pjesničkoga subjekta (*Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom*) i jadicovkom nad životom (*Moja plavca*). Međutim, dvije pjesme (*Orlača riđanaka Peraštu govori, Pjesanca spurjanom*) započinju izravnim napadima na adresata, bez opsežnoga uvođenja. Što se tiče pjesničkoga subjekta u pjesmama, uglavnom je riječ o personaliziranomu subjektu, s iznimkama u trima pjesmama (*Drugi Remeta, Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom, Orlača riđanaka Peraštu govori*). Također, sve pjesme su monološke, osim *Pjesance Plutonu*, gdje se monolog prekida dijalogom između Plutona i Lakomosti. Zajedničko pjesmama je i to što su uglavnom usmjerene pluralnomu adresatu – ljudima, iako neke od njih, poput *Pjesance Plutonu* i *Pjesance slavi carevoj*, naslovom upućuju na jednoga primatelja. Kroz većinu pjesama provlače se motivi smrti, prolaznosti i truljenja tijela kojima je cilj zastrašiti primatelja. Često se osuđuje raskoš, lakomost i pohlepa za zlatom i materijalnim, a potiče se težnja za duhovnim i životom u siromaštvu. Prepoznatljive su i slike iz prirode kojima se Vetranović koristi da bi primatelja potaknuo na život u jednostavnosti i materijalnoj neovisnosti. Motiv koji se ponavlja u nekoliko pjesama i na koji se Vetranović izričito obara je motiv nesloge kršćana i njihovo međusobno ratovanje. Pjesme u kojima se obara na izvanbračnu djecu i gradove (*Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom, Orlača riđanaka Peraštu govori, Pjesanca spurjanom*), zbog kletvi, proklinjanja i uporabe kolokvijalizama i vulgarezama, oštrije su i zajedljivije od ostalih pjesama.

7. Literatura

1. Bogišić, Rafo, *Nikola Nalješković i Mavro Vetranović*, u: *Dani hvarskog kazališta*, sv. 14, Književni krug, Split, 1988. (str. 5 – 15)
2. Bogišić, Rafo, Franičević, Marin, Švelec, Franjo, *Od renesanse do prosvjetiteljstva*, knj. 3, Sveučilišna naklada Liber Mladost, Zagreb, 1974. (str. 110 – 118)
3. Fališevac, Dunja, *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2007. (str. 192 – 193)
4. Fališevac, Dunja, Nemeč, Krešimir, Novaković, Darko, *Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb, 2000. (str. 753 – 757)
5. Frangeš, Ivo, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb – Ljubljana, 1987. (str. 534)
6. Franičević, Marin, *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1983. (str. 334 – 364)
7. Foretić, Vinko, *Politički pogledi Mavra Vetranović*, u: *Filologija* 10, 1980/81. (str. 291 – 301)
8. Janeković Römer, Zdenka, *Mavrova pjesnička potraga za Bogom i za sobom*, u: *Zbornik Dunje Fališevac: Perivoj od slave*, FF-PRESS, Zagreb, 2012. (str. 127 – 141)
9. Ježić, Slavko, *Hrvatska književnost: od početaka do danas*, Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944. (str. 79 – 81)
10. Jelčić, Dubravko, *Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004. (str. 57 – 58)
- Katančić, Matija Petar, *Knjižica o ilirskom pjesništvu izvedena po zakonima estetike*, Izdavački centar Revija, Osijek, 1984. (str. 183)
11. Kasumović, Ivan, *Utjecaj grčkih i rimskih pjesnika na dubrovačku liričku poesiju*, RAD 203, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1914. (str. 1 – 117)
12. Kekez, Josip, *Stilovitvornost usmene književnosti u djelima Mavre Vetranovića*, u: *Forum*, god. 17., knj. 35, br., 4 - 5, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije, Zagreb. (str. 569 – 586)
13. Kolumbić, Nikica, *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma*, 1980, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb. (str. 199 – 205)
14. Kombol, Mihovil, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1945. (str. 100 - 113)

15. Medini, Milorad, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knjiga I, Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1902. (str. 163 - 174)
16. Pavešković, Antun, *Mavro Vetranović*, Ex libris, Zagreb, 2012. (str. 95 – 98, 159 - 160)
17. Pavličić, Pavao, *Dva pustinjaka*, u: *Čovjek, prostor, vrijeme: književnoantropološke studije iz hrvatske književnosti*, Disput, Zagreb, 2006. (str. 81 – 102, str. 177)
18. Pavličić, Pavao, *Pelegrin*, u: *Epika granice*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007. (23 – 72)
19. Plejić Poje, Lahorka, *Vetranovićeva Orlača riđanka, rečeno u Blatu ribarom*, u: *Narodna umjetnost: časopis za etnologiju i folkloristiku*, 44/2, 2007. (str. 119 – 134)
20. Plejić Poje, Lahorka, *Zaman će svaki trud*, Disput, Zagreb, 2012. (str. 7 – 101)
21. Prosperov Novak, Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti, Od humanističkih početaka do Kašičeve ilirske gramatike 1604.*, Antibarbarus, Zagreb, 1997. (str. 248 – 282)
22. Prosperov Novak, Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti, Od Bašćanske ploče do danas*, Golden marketing, Zagreb, 2003. (str. 46 - 48)
23. Reljković, Matija Antun, *Satir iliti divji čovik*, Glas Slavonije, Osijek, 1974. (str. 21 – 31)
24. Slamnig, Ivan, *Maskerate Mavra Vetranovića*, u: *Sedam pristupa pjesmi*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1986. (str. 80 – 85)
25. Stojković, Marijan, *Mavro Vetranović, savremeni satirični pjesnik*, u: *Nastavni vjesnik*, knjiga XXV, 3, Zagreb, 1917. (str. 136 – 148)
26. Stojković, Marijan, *Mavro Vetranović, savremeni satirični pjesnik*, u: *Nastavni vjesnik*, knjiga XXV, 4, Zagreb, 1917. (str. 204 – 212)
27. Švelec, Franjo, *Satiričko u djelu Mavra Vetranovića*, u: *Iz nove književne prošlosti*, Književni krug, Split, 1990. (str. 107 – 115)
28. Švelec, Franjo, *Iz starije književnosti hrvatske: rasprave*, Erasmus Naklada, Zagreb, 1998. (str. 23 – 25)
29. Vetranović, Mavro, *Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića*, u: *Stari pisci hrvatski*, knjiga III, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, priredili Vatroslav Jagić i Ivan Antun Kaznačić, Zagreb, 1871.
30. Vodnik, Branko, *Povijest hrvatske književnosti, Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1913. (str. 144 – 155)
31. Vončina, Josip, *O jeziku Mavra Vetranovića*, u: *Croatica*, godište 1, sv. 1, Institut za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Institut za književnost i teatrologiju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1970. (str. 51 – 70)

Internetske stranice:

1. <http://hr.wikipedia.org/wiki/Vitruvije> (stranica posljednji put posjećena 23.2. 2015. u 10:38)
2. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4645> (stranica posljednji put posjećena 23.2. 2015. 10: 41)
3. http://hr.wikipedia.org/wiki/Cerera_%28mitologija%29 (stranica posljednji put posjećena 23.2.2015. u 10:43)
4. <http://onlinerjecnik.com/rjecnik/strane-rijeci/remeta> (stranica posljednji put posjećena 23. 2. 2015. u 10: 44)
5. <http://www.hrleksikon.info/definicija/ex-abrupto.html> (stranica posljednji put posjećena 23.2. 2015. u 10:50)
6. http://hr.wikipedia.org/wiki/Sibila_%28proro%C4%8Dica%29 (stranica posljednji put posjećena 23.2. 2015. u 11:07)
7. <http://www.scribd.com/doc/167452519/Arvacki-recnik#scribd> (stranica posljednji put posjećena 11.03.2015. u 11:09)
8. http://zabava.savjest.com/fraze.php?frazePage=4#.VRJrc_nF-Ck (stranica posljednji put posjećena 25. 03. 2015. u 9:09)